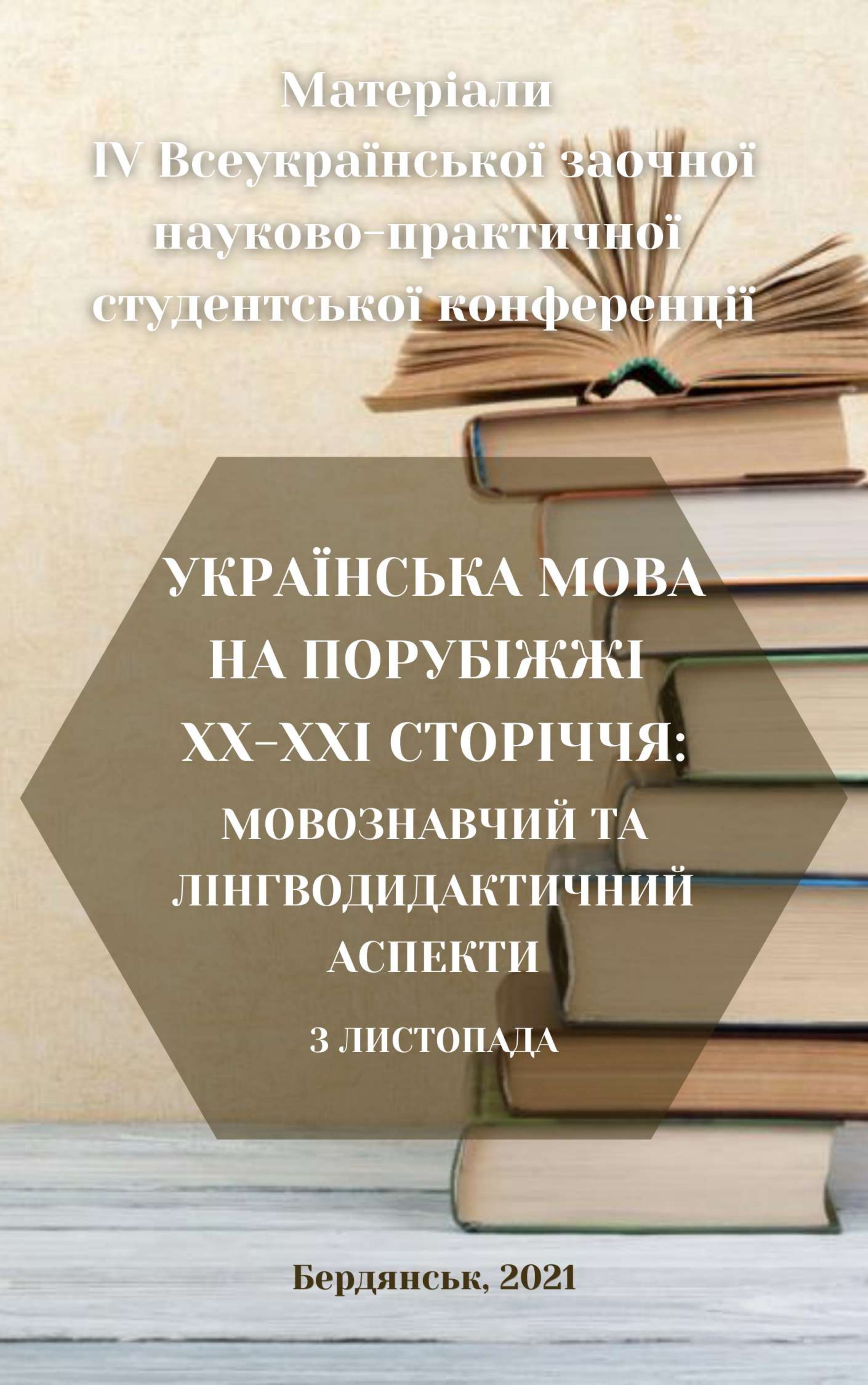

**Матеріали
IV Всеукраїнської заочної
науково-практичної
студентської конференції**

**УКРАЇНСЬКА МОВА
НА ПОРУБІЖЖІ
XX–XXI СТОРІЧЧЯ:
МОВОЗНАВЧИЙ ТА
ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ
АСПЕКТИ
З ЛИСТОПАДА**

Бердянськ, 2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Бердянський державний педагогічний університет
Рада молодих учених БДПУ
факультет філології та соціальних комунікацій
кафедра української мови та славістики

**УКРАЇНСЬКА МОВА
НА ПОРУБІЖЖІ ХХ–ХХІ СТОРІЧЧЯ:
МОВОЗНАВЧИЙ ТА ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ**

3 листопада 2021 року

***Матеріали
IV Всеукраїнської заочної науково-практичної
студентської конференції***

Бердянськ–2021

УДК 811.161.2"19/20"(082.1)
ББК 81.2(4Укр)я5
У–45

*Рекомендовано до друку вченою радою
факультету філології та соціальних комунікацій
Бердянського державного педагогічного університету
(протокол № 3 від 02.11.2021 року)*

Головний редактор – Світлана ГЛАЗОВА, кандидат філологічних наук, доцент

Заступники головного редактора:

Вікторія ЗАГОРОДНОВА – доктор педагогічних наук, професор

Володимир НИЩЕТА – доктор педагогічних наук, доцент

Валентина ЮНОСОВА – кандидат філологічних наук, доцент

Вікторія ЛІПИЧ – кандидат філологічних наук, доцент

Ганна ВУСИК – кандидат філологічних наук, доцент

Еліна ОЛІЙНИК – кандидат філологічних наук, доцент

Лариса АЛЕКСЄЄВА – кандидат педагогічних наук, доцент

Неля ПАВЛИК – кандидат філологічних наук, доцент

Олена КРИЖКО – кандидат філологічних наук, доцент

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Ірина ГЛАЗКОВА – доктор педагогічних наук, професор

Ольга ХАРЛАН – доктор філологічних наук, професор

У–45 Українська мова на порубіжжі XX–XXI сторіччя: мовознавчий та лінгводидактичний аспекти: матеріали IV Всеукраїнської заочної науково-практичної студентської конференції (м. Бердянськ, 3 листопада 2021 р.): зб. тез / гол. ред. С. Глазова. Бердянськ: БДПУ, 2021. 77 с.

У збірнику вміщено доповіді учасників IV Всеукраїнської заочної науково-практичної студентської конференції «Українська мова на порубіжжі XX–XXI сторіччя: мовознавчий та лінгводидактичний аспекти» (3 листопада 2021 р.). Матеріали збірника можуть бути корисними для широкої філологічної аудиторії.

*За зміст тез, достовірність цитувань та оригінальність викладення матеріалу
відповідальність несуть автори*

© Бердянський державний
педагогічний університет, 2021
© Автори статей, 2021

ЗМІСТ

Анненкова С. В. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІАЛОГУ СУЧАСНИХ ДРАМАТИЧНИХ ТВОРІВ.....	3
Глуха Ю. В. СЕМАНТИКА ОСОБОВИХ НАЗВ, ПРЕДСТАВЛЕНИХ У КОДЕКСІ ЗАКОНІВ ПРО ПРАЦЮ УКРАЇНИ.....	5
Жадан О. А. ФУНКЦІЙНО-СЕМАНТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КАТЕГОРІЇ СПОСОБУ ДІЄСЛОВА В УКРАЇНСЬКОМУ ЕПІСТОЛЯРІІ.....	8
Карпенко І. А. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ МЕТАФОР.....	12
Колісніченко О. І. ФУНКЦІЮВАННЯ ЕМОЦІЙНО ЗАБАРВЛЕНОЇ ЛЕКСИМИ В УКРАЇНСЬКОМУ ЕПІСТОЛЯРІІ.....	15
Косенко І. І. НОВІТНІ ФЕМІНІТИВИ В МОВІ ЗМІ.....	20
Куватова Л. М. СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КАТЕГОРІЇ РОДУ ІМЕННИКІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ МОВЛЕННІ.....	23
Кушнеренко В. С. ВТОРИННІ ФУНКЦІЇ ЗНАХІДНОГО ВІДМІНКА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.....	26
Маринюк Д. М. ПЛЕОНАЗМ І ТАВТОЛОГІЯ ЯК КОГНІТИВНИЙ ФЕНОМЕН В УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ.....	29
Моргунова Н. С. ОСНОВНІ ОЗНАКИ СПОРТИВНОГО ДИСКУРСУ.....	31
Нижник Н. В. СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ АВТОМОБІЛЬНОЇ ТЕМАТИКИ.....	34
Панченко Г. В. ОНОМАСТИКА МАЛОЇ ПРОЗИ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА.....	38
Пономарь О. А. ІНТЕРМЕДІАЛЬНІСТЬ РОМАНУ БОРИСА КАМЕРА «ЗЛАМАНІ СХОДИ».....	41
Пронька М. Р. СОЦІОЛЕКТИ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА УКРАЇНСЬКОГО МОВНОГО СЕРЕДОВИЩА.....	44
Різниченко О. С. СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МЕТАФОРИ В ІНДИВІДУАЛЬНО-ХУДОЖНІЙ КАРТИНІ СВІТУ Д. ПАВЛИЧКА.....	48
Скидан К. С. СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ.....	51
Скуратовська Д. В. ДИСКУСІЯ В ШКІЛЬНІЙ МОВНІЙ ОСВІТІ ЯК МЕТОД НАВЧАННЯ.....	55
Стариченко Л. В. ТОЛЕРАНТНИЙ ГАЗЕТНИЙ ДИСКУРС ЯК РІЗНОВИД ГАЗЕТНО-ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ.....	60
Стельмах А. С. ФУНКЦІЮВАННЯ ОБСЦЕННОЇ ЛЕКСИКИ В ХУДОЖНІХ ТВОРАХ.....	63
Соколенко Н. М. ІГРОВИЙ КОМП'ЮТЕРНИЙ ДИСКУРС ЯК НОВИЙ ВИД КОМУНІКАЦІЇ.....	67
Удовиченко А. С. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ГЕНИТИВНЫХ МЕТАФОР-РЕПРЕЗЕНТАНТОВ МЕНТАЛЬНОЙ СФЕРЫ В ПОЭЗИИ МАРИНЫ ЦВЕТАЕВОЙ.....	69
Kolodiazhna I. (Universität Hamburg) ANALYSE VON DEN PHRASEOLOGISMEN MIT EINER FARBBEZEICHNUNGSKOMPONENTE «SCHWARZ» UND «WEISS» IN DEUTSCH UND SLAVISCHE SPRACHE.....	73

Анненкова С. В.,
здобувачка,
Бердянський державний педагогічний університет,
науковий керівник – канд. філол. наук, доцент **Г. Л. Вусик**

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІАЛОГУ СУЧАСНИХ ДРАМАТИЧНИХ ТВОРІВ

Діалог є вихідною, первинною формою існування мови, тому саме в діалогічній мові закладено всі основні принципи та закономірності мовної діяльності, які ми спостерігаємо в інших формах існування мови та її мовної реалізації. Вивчення різних аспектів діалогічної взаємодії між людьми почалося ще в межах риторичної парадигми в античності і тривало в тій чи тій формі упродовж усієї історії розвитку людської думки.

Сучасні мовознавці говорять про становлення нової міждисциплінарної дисципліни – діалогознавства, де можна буде аналізувати позамовне оточення діалогу.

Базові принципи та моделі діалогічної взаємодії є комунікативними універсалами і не залежать від особливостей національних мов і культур.

Актуальність дослідження полягає у суттєвій науковій та загальнокультурній значущості комплексного та міждисциплінарного вивчення національно зумовлених моделей мовленнєвої взаємодії. Передбачається, що саме в діалозі найбільше відображаються національні форми мовного спілкування людей.

Мета дослідження – здійснити структурно-семантичний аналіз діалогу в драматичних творах ХХІ століття.

Зазначена мета передбачає розв’язання таких **завдань дослідження**:

- вивчити наявні в науці про мову підходи до інтерпретації мовної взаємодії, історію вивчення та теоретичні засади дослідження діалогу;
- охарактеризувати структурно-семантичні типи моделей діалогу в сучасних драматичних творах.

Ступінь вивченості питання. Діалог спочатку привертав увагу філософів, психологів, соціологів, літературознавців та інших представників гуманітарних наук, але власне лінгвістичне вивчення діалогу розпочалося порівняно недавно, на початку ХХ ст.

Єдність діалогу визначається позамовними факторами: комунікативними намірами учасників, темою, типом та характером ситуації спілкування тощо. На роль тематичної єдності у мовній організації діалогу вказують Л. Якубінський, В. Виноградов, О. Ахманова.

У сучасній лінгвістиці діалог вивчався в різних аспектах:

- 1) структурно-семантичному (Є. Бобирева, Г. Почепцов, Н. Шведова);
- 2) функціональному (Т. Колокольцева, М. Макаров, Н. Формановська);
- 3) стилістичному (Л. Бублейник, О. Сиротиніна).

У сучасному діалогознавстві склалася низка підходів до вивчення діалогу, до яких можна умовно віднести такі парадигми, як структурно-семантична, функціональна, стилістична.

Теоретична значущість дослідження полягає в обґрунтуванні, уточненні та апробуванні на значному текстовому матеріалі основних принципів комплексного опису національно зумовлених особливостей діалогу.

Практична значущість дослідження пов'язана з можливістю застосувати результати під час викладання сучасної української мови, у теоретичних курсах з лінгвокультурології, зіставної лінгвістики та лінгвістичного діалогознавства.

У роботі розглянуті витoki поняття діалогу, різноаспектне дослідження діалогу як текстового і структурного утворення, його функціональних особливостей, а також проаналізовано специфіку розмовного мовлення персонажів у діалозі, на прикладі драматичних текстів.

Діалог – це форма мовлення, що становить інверсовану розмову двох і більше осіб, результатом чого є формування діалогічного тексту.

У більшості робіт, присвячених вивченню діалогічного мовлення, діалог також дефінується як ланцюг реплік, тобто мовленнєвих одиниць, де межі між ними визначаються залежно від закінчення мовлення одного співрозмовника і початку мовлення іншого. Кожне висловлювання мовця має іллокутивну силу, спрямовану на досягнення поставленої комунікативної мети. Якщо ці репліки-висловлювання єдині в структурно-граматичному й змістовому плані, то вони утворюють діалогічні єдності, які й формують діалог.

Діалог має трикомпонентну структуру (за Є. Бобиревою): 1) зачин; 2) ядро; 3) завершення. Зачин і завершення не є обов'язковими елементами. Вони існують лише для встановлення й завершення мовленнєвої інтеракції.

Художній діалог є стилізованою формою розмовного мовлення. При відтворенні розмовного діалогічного мовлення в драматичному творі роль ситуації відіграє авторський коментар, тобто ремарки, а мовностилістичні особливості діалогічного мовлення відповідають індивідуальному стилю письменника й естетичним нормам мовленнєвого жанру.

Література

1. Романюк І. В. Функціональні особливості діалогу. *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки*. Одеса: Астропринт, 2008. С. 81–87.
2. Гринчишин Н. І. Принцип діалогу як світоглядна парадигма морально-ціннісних орієнтацій та самовдосконалення людини. *Аксіологічні аспекти трансформації сучасного українського суспільства*. Івано-Франківськ, 2007. С. 162–164.

Глуха Ю. В.,

здобувачка,

Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
науковий керівник – д-р філол. наук, доцент **Н. Ю. Ясакова**

СЕМАНТИКА ОСОБОВИХ НАЗВ, ПРЕДСТАВЛЕНИХ У КОДЕКСІ ЗАКОНІВ ПРО ПРАЦЮ УКРАЇНИ

Наукові проблеми, пов'язані з назвами осіб, завжди цікавили лінгвістів, адже ці мовні одиниці є частотними, відбивають різні аспекти життя й діяльності людей у різні періоди суспільного розвитку. Однак сучасні особливості вживання назв осіб у текстах різної стильової належності досі не з'ясовано. **Актуальність** нашого дослідження зумовлена потребою ґрунтовного вивчення функціонування згаданих номенів в офіційно-діловій сфері, зокрема в трудовому законодавстві України.

Мета дослідження полягає у семантичній класифікації особових назв, що є компонентами мови трудового законодавства України. **Матеріалом дослідження** стали назви осіб, дібрані з Кодексу законів про працю України [1].

Як відомо, мова втілює уявлення людини про навколишню дійсність. Із появою нових суспільних явищ та понять з'являються нові слова, які покликані відбити потрібні феномени. З розвитком людської цивілізації постійно виникають нові можливості для професійної діяльності особи; обставини, у яких опиняється людина, та ознаки, яких вона набуває. Лексеми на позначення осіб, або *nomina personalia*, становлять одну з найбільших і найдинамічніших частин словникового запасу української мови.

Стрижневою семою лексем, що належать до *nomina personalia*, є сема «особа», а всі інші можливі семи надають атрибутивного значення центральній семантиці особи. «У кожній лексемі це загальне значення конкретизується іншими семами і таким чином формується семантика похідного іменника» [2, с. 10]. Зважаючи на ці семи, мовознавці поділяють назви осіб на семантичні групи, враховуючи характер текстів, на матеріалі яких досліджують назви осіб. Наприклад, описуючи *nomina personalia* в українській мовній традиції періоду XVI–XVIII ст., О. Кровицька використовує таку семантичну класифікацію: назви осіб за родом діяльності та професією; назви осіб за національною і територіальною ознаками; назви осіб за соціальним і майновим станом, суспільно-політичним становищем; назви осіб за сімейними і родинними стосунками, свояцтвом; назви осіб за зовнішніми ознаками і внутрішніми властивостями. Крім того, О. Кровицька поділяє ці групи на підгрупи з вузькою семантикою [2, с. 8].

Аналізуючи назви осіб за родом діяльності в малих українських діярях XVII–XVIII століть, С. Сабліна розглядає дві підгрупи, які вказала О. Кровицька як складові назв осіб за родом діяльності та професією: назви осіб, що працюють у виробничій сфері та назви осіб, що працюють у невиробничій сфері. С. Сабліна ще більше деталізує цю класифікацію і зараховує до першої підгрупи 6 категорій: назви осіб, що переробляють продукти тваринництва; пов'язані з виробництвом паперу, друкарством, книговиробництвом; що виготовляють металеві вироби; що займаються бджільництвом; що зайняті виготовленням одягу, взуття та ті, що пов'язані із транспортом і доглядом за їздовими тваринами. До другої підгрупи С. Сабліна зараховує також 6 категорій: назви осіб, пов'язані з медичним обслуговуванням населення (здебільшого заможного); із культурою, музичним мистецтвом, малярством; що перебували на службі й виконували особисті послуги господарів маєтку, прислужували; які виконували кур'єрську роботу або ж служили на посаді кур'єра; які займалися торгівлею та які з різних причин не працювали [3, с. 59–60].

О. Стишов на матеріалі дискурсу ЗМІ розглядає такі семантичні групи *nomina personalia*: назви осіб за їх участю в суспільно-політичній діяльності або причетністю до неї, ставленням чи оцінкою; задіяні в науково-технічній і виробничій царині або так чи так пов'язані з нею; назви осіб, пов'язаних із комерційною, фінансовою, банківською справами; номінації на позначення спортсменів та осіб, пов'язаних зі спортом та фізичною культурою; назви осіб, пов'язаних із культурою і мистецтвом; задіяних у галузі медицини та охорони здоров'я; агенти, які походять із конфесійної сфери; номени, пов'язані з освітою і вихованням; номени фахівців у галузі реклами; назви осіб, пов'язаних

із туризмом; назви фахівців у галузі косметології; номінації осіб в індустрії моди; назви людей, пов'язаних із юридично-кримінальною сферою та назви осіб, задіяних у сфері обслуговування й побуту [4, с. 24–26].

Проаналізувавши назви осіб у Кодексі законів про працю України, можемо визначити такі семантичні групи досліджуваних номенів.

1. Назви осіб за сімейними стосунками. 11 номенів: *батько, батьки, мати, дід, баба, сестра, брат, чоловік, дружина, свояк, родич*. Використовуючи класифікацію О. Кровицької, можемо виокремити в межах цієї групи такі підгрупи: назви осіб за сімейними стосунками по прямій лінії (*батько, батьки, мати, дід, баба*); назви осіб за родинними, сімейними стосунками по боковій лінії (*сестра, брат, чоловік, дружина*); назви осіб за свояцтвом (*свояк*); загальні назви осіб за сімейними і родинними стосунками, свояцтвом (*родич*) [2, с. 8].

2. Назви осіб за родом діяльності. 19 номенів. Цю групу розділимо на кілька підгруп: назви посад (*бухгалтер, керівник, секретар, бригадир, заступник, майстер, голова, міністр*), загальні назви виконувача дії (*трудолюбивий, робітник, працівник, службовець*), професії (професії, пов'язані з певним предметом: *вантажник*; професії за типом «людина – людина»: *лікар, учитель*; професії, пов'язані з судово-правоохоронною системою: *поліцейський, адвокат, суддя, прокурор*).

3. Статуси людей. До них зараховуємо 28 номенів. У межах цієї групи виокремимо дві підгрупи: назви набутих статусів людини після певних дій (ті, що мають стосунок до інших людей: *опікун, усиновитель, піклувальник, утриманець, годувальник, представник, роботодавець, донор*; ті, що не передбачають стосунок до інших: *порушник, учасник, учень, студент, підприємець, військовослужбовець, член, спеціаліст, власник, автор, випускник*), назви статусів, присвоєних особі автоматично, які не залежать від дій самої людини (*молодь, особа, дитина, громадянин, чоловік, жінка, жертва, (не)повнолітній, пенсіонер*).

Отже, назви осіб – це найчастіше похідні одиниці, адже більшість із них мають атрибутивні семи ознак, виду діяльності, сімейних стосунків, походження тощо. Спільною для всіх виокремлюваних груп є сема 'особа', інші атрибутивні семи звужують значення. 19% досліджуваних іменників позначають назви осіб за сімейними стосунками (по прямій лінії, по боковій лінії, за свояцтвом, загальні назви), 33% – назви осіб за родом діяльності (назви посад, загальні назви виконувача дії, професії (пов'язані з певним предметом, за типом «людина – людина», пов'язані з правоохоронною системою)), 48% – статуси людей (набутих після певних дій у стосунку до когось або без залучення інших людей, присвоєних автоматично без участі особи).

Перспективою дослідження є всебічне вивчення семантики назв осіб у контексті офіційно-ділового тексту.

Література

1. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375 (у ред. від 31.12.2020). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 26.10.2021).
2. Кровицька О. В. Назви осіб в українській мовній традиції XVI–XVIII ст. Семантика і словотвір: монографія. Київ, НАН України, Інститут українознавства, 2002. 211 с.
3. Сабліна С. В. Назви осіб за родом діяльності в малих українських діярях XVII–XVIII століть. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v42/part_1/15.pdf (дата звернення: 25.10.2021).
4. Стишов О. А. Номінації осіб у сучасній українській мові (на матеріалі дискурсу ЗМІ). *Мовознавство*. 2012. №6. С. 23 – 37.

Жадан О. А.

здобувачка,

Бердянський державний педагогічний університет,
науковий керівник – канд. філ. наук, доцент **Н. В. Павлик**

ФУНКЦІЙНО-СЕМАНТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КАТЕГОРІЇ СПОСОБУ ДІЄСЛОВА В УКРАЇНСЬКОМУ ЕПІСТОЛЯРІЇ

Наукова робота присвячена дослідженню образно-експресивних значень граматичних форм способу дієслова в українському епістолярному мовленні. Актуальність такого дослідження зумовлена тим, що граматичні способи відіграють одну з суттєвих стилерозрізнявальних функцій і характеризуються лексико-семантичною різноманітністю прямих і переносних значень.

Стилістичний підхід до вивчення морфологічного мовного рівня ґрунтується на дослідженні його використання в різних функціональних стилях і типах текстів, визначенні стилістичної активності тих чи тих лексико-граматичних категорій, властивих самотійним частинам мови. Іншим важливим аспектом опису є експресивна функція частин мови і різноманітних

морфологічних засобів. Стилїстика покликана репрезентувати зображально-виражальні можливості граматики та художнє їхнє осмислення автором.

Граматичний рівень відрізняється більшою абстрактністю значень своїх одиниць. Дослідники вважають, що морфологічні одиниці не містять у своєму значенні емоційних відтінків. Граматична форма нейтральна щодо можливості висловлювати або містити в собі певний зміст. Однак сам факт уживання, вибору тієї чи тієї форми, що містить її непряму оцінку, позбавляє цю форму нейтральності. Певна сукупність граматичних одиниць, їх вибір і поєднання в тексті стають функційно значущими, що зумовлено змістовими і стильовими завданнями. Експресивні ресурси частин мови визначаються багатством їхніх категорій. Дієслово, наприклад, має категорії особи, часу, способу, виду, стану та ін. Різноманітність категорій дієслова обумовлює семантичний потенціал, різноманітні відтінки значення в різних типах текстів, зокрема епістолярному, що є цікавим для мовознавців. Недостатньо розробленим в українському мовознавстві залишається питання лексико-семантичної багатозначності дієслівних форм у межах одного способу, а також її трансформації в різних способах. Крім цього, способи дієслова вивчаються в основній школі, і глибоке знання цієї теми певним чином сприяло б поліпшенню культури мовлення школярів.

Дослідження категорії способу дієслова пов'язується з працями І. Вихованця [1], К. Городенської [1], В. Горпинича [2], А. Загнітка [3], Н. Костусяк [4], В. Русанівського [7], О. Шевчук [9] та ін.

Мета дослідження – визначити й описати стилістичні функції форм дійсного способу в епістолярному тексті. У процесі дослідження використовувались метод лінгвістичного опису мовних фактів та метод структурно-семантичного аналізу.

Дієслово – «це центральна повнозначна частина мови, основний клас ознакових слів, що виражають дії, процеси та стани, формують організаційне ядро елементарного простого речення, мають активну й широку валентність, найбільший набір морфологічних категорій і виконують у реченні основні формально-синтаксичні функції – присудка та головного члена односкладного речення» [1, с. 364]. Маючи найбільшу з-поміж інших слів кількість граматичних категорій – виду, часу, особи, способу, стану, – дієслово користується багатьма формами, нерідко синонімічними, що створює багаті можливості для стилістичного використання різних дієслівних форм.

Спосіб – це «граматична категорія дієслова, яка виражає значення можливості, бажаності, необхідності та інших умов реалізації дії або стану» [8, с. 588]. Семантична суть категорії способу – протиставлення реальних дій ірреальним. Традиційною граматиною морфологічна категорія способу дієслова

кваліфікується як система протиставлюваних рядів форм, що виражають відношення дії до дійсності і мають значення реальності (дійсний спосіб), спонукання (наказовий спосіб) або передбачення, можливості (умовний спосіб). Категорія способу є тричленною дієслівною категорією, що об'єднує грамими дійсного, умовного та наказового способу. Крім цього, деякі мовознавці говорять про спонукальний та бажальний способи.

Отже, простежимо особливості семантики і функцій граматичних форм способу дієслова в українському епістолярному мовленні. *Дійсний спосіб* виражає дію, яке реально існує, фактично протікає в часі, існувала в минулому або здійсниться в майбутньому. Дієслова дійсного способу мають форми особи (1, 2, 3), числа (однини чи множини) і часу (минулого, теперішнього і майбутнього).

Найуживанішими з-поміж дієслівних форм дійсного способу у письменицькому епістолярії є:

– дієслова чоловічого та жіночого роду минулого часу:

*«Іграшками нашої української долі я **опинився**, як втікач з України, в м.Тарнові. Все, що я **мав** при собі, все **одвіз** я до Кам'яця і **лишив** там большевикам. З собою з Кам'яця я абсолютно нічого **не взяв**, тому **опинився** в Тарнові, як Робінзон на острові...»* (І. Огієнко);

– дієслова першої особи однини теперішнього часу:

*«Цим листом я **зраджую** свою давню звичку – не писати листів критикам, що виступили в тому чи тому аспекті з приводу якогось мого твору. **Зраджую** не тому, що дуже захопився або, навпаки, обурився з Вашої статті «Рух образу і рух сюжету», надрукованій у № 99 «Літературної України», а тільки тому, що вважав і **вважаю** Вас за одного з найсерйозніших і **тямущих** критиків української літератури»* (Б. Антоненко-Давидович);

– форма множини минулого часу:

*«Гуси до нас **прилетіли**, качки, лебеді... Вони ж через Україну **летіли**, і на крилах у них, напевно ж, **іще залишилися** шматочки сонця українського!»* (Остап Вишня).

Форми дійсного способу об'єктивні. Але завдяки модальним словам, модальним часткам, які супроводжують форми дійсного способу, вони наближаються відтінками своїх значень до інших способів дієслова, а саме:

– форма доконаного виду минулого часу з дієсловом *було* виражає перерваність у реалізації процесу, наприклад: *«Оце я восени **почала було** не на жарт **подумувати**, як би мені на літо **постигнути** до вас, але настала зима, і я **побачила**, що всі мої мрії та сподіванки **погинули**»* (Леся Українка);

– у поєднанні з модальними частками (*ніби, наче, мов, немов* тощо) дієслова дійсного способу набувають значення недостовірності, сумніву,

припущення, тобто ірреальності: «Якось аж гарно **мов зробиться**, як подумаю, що, може, ось через рік-другий на кладовищі буду лежати» (А. Тесленко);

– з часткою як форма майбутнього часу доконаного виду означає несподівану і раптову дію, наприклад: «Та другий раз **як заgrimлять, як заторохтять** на дворі, плигаючи через лісу та стукаючи у двері» (А. Тесленко);

– при вживанні доконаного виду минулого часу з часткою *не* заперечується здійснення якогось конкретного факту, наприклад: «З Вашого листа, *запевне без Вашої волі, забринів мені немов докір, що я раніше, тоді, коли, коли Вам се найбільш було потрібно, не обізвалась до Вас, не подала братньої руки помочі*» (Леся Українка).

Дійсний спосіб часто вживається у функції наказового, наприклад: «Дуже **прошу** Вас (*простіть за такий вираз*) **бути мужнім**, забути на хвилину наші гарні відношення і відповісти мені так, як скаже Вам художнє чуття» (М. Хвильовий).

Значення поради, прохання інколи у листах виражається формою другої особи однини чи множини майбутнього часу: «**Може, фото Мури вишлеш?**» (Остап Вишня). Варто зауважити, що модальне слово *може* пом'якшує спонукування.

Форма другої особи однини дійсного способу вживається і для передачі наказу, який необхідно виконати, наприклад: «Ото голка стримить, **зашиєш і здаси** на пошту... Місяців через п'ять-шість **запитаєш** у редакції про його так... Вкажеш свій адрес... А перепишеш, **одішлеш**...» (А. Тесленко).

Значення наказу в українському епістолярії може також передаватися і формою минулого часу в поєднанні із спонукальною часткою *щоб*, яка походить із сполучника, наприклад: «У мене одно бажання: **щоб не впала ти в розпач, щоб не кинула тебе енергія, щоб і далі ти стоїчно боролася за життя, за краще для нас з тобою і для дітей наших майбутнє... Щоб не згубили ми дітей своїх, щоб мали з них на старості літ утіху**» (Остап Вишня).

Отже, дієслова дійсного способу означають реальні дії, які відбуваються чи відбувалися, або відбуватимуться в майбутньому і не мають модальних відтінків. Категорія способу тісно пов'язана з категорією часу, вона існує тільки в його формах. У формах дійсного способу емоційно-вольове відношення до дійсності ніяк не виражається, оскільки форми дійсного способу об'єктивні. Однак унаслідок використання модальних слів, модальних часток, які супроводжують форми дійсного способу, останній наближається відтінками своїх значень до інших способів дієслова, зокрема наказового. Як наслідок, морфологічні категорії беруть на себе додаткове семантичне навантаження, при

цьому виконуючи функції або властиві іншій граматичній категорії, або які не мають у мові опертя на спеціальну систему граматичних форм.

Література

1. Вихованець І. Р., Городенська К. Г., Загнітко А. П., Соколова С. О. Граматика української мови. Морфологія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 752 с.
2. Горпинич В. О. Морфологія української мови: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 336 с.
3. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови: морфологія: монографія. Донецьк: ДоДУ, 1996. 437 с.
4. Костусяк Н. М. Категорія способу як міжрівнева комунікативна категорія. URL: <file:///C:/Users/Admin/AppData/Local/Temp/Костусяк.pdf> (дата звернення: 20.10.2021).
5. Лаврінець О. Я., Симонова К. С., Ярошевич І. А. Сучасна українська мова: Морфеміка. Словотвір. Морфологія: підручник. Київ: Києво-Могилянська академія, 2019. 524 с.
6. Сучасна українська мова: Морфологія: підручник / за ред. А. К. Мойсієнка. Київ: Знання, 2013. 524 с.
7. Русанівський В. М. Структура українського дієслова. Київ: Наук. думка, 1971. 315 с.
8. Українська мова: Енциклопедія / за ред. В. М. Русанівського. Київ: Укр. енцикл., 2000. 752 с.
9. Шевчук О. С. Семантичні можливості граматичних форм способу дієслова в сучасній українській мові. *Семантика і функції граматичних структур*. Київ: НМК, 1991. С. 38–50.

Карпенко І. А.,

здобувачка,

Бердянський державний педагогічний університет,
науковий керівник – канд. філол. наук, доцент **В. М. Ліпич**

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ МЕТАФОР

Метафора завжди приваблювала дослідників своєю неоднозначністю: її визначали як мовний і ментальний феномен, як відхилення від норми, як

стилістичний прийом, що прикрашає мову, і як найважливіший розумовий механізм. Сучасна політична наука приділяє велику увагу дослідженню засобів комунікації як методів впливу на масову свідомість. Актуальними є дослідження використання політичних метафор як механізмів публічного мовлення в реальних конкретних ситуаціях, що дозволяє зробити ґрунтовні висновки щодо комунікативних стратегій політиків. Дослідники звертаються до різних аспектів використання метафори та мають на меті різні цілі та завдання, зокрема класифікація та опис основних видів та моделей метафори, виділення характерних для політичної комунікації функцій метафори, виявлення закономірностей розкриття метафоричних образів у політичних текстах тощо.

У сучасній лінгвістиці метафора дуже поширене явище. Її вивченням займалися багато вітчизняних і зарубіжних учених (Н. Артюнова, О. Баранов, Й. Бартошек, В. Вовк, Х. Дацишин, М. Джонсон, Ю. Караулов, Дж. Лакофф, М. Нікітін, З. Петрова, Г. Скляревська, Р. Холм, А. Чудінов та ін.). Серед сучасних напрямків дослідження метафор у політиці слід виокремити такі: когнітивна лінгвістика, дискурсивний аналіз та неориторична концепція.

1) Когнітивна лінгвістика підкреслює зв'язок політичної метафори з мисленням і понятійною системою людини, дискурсивний аналіз розглядає її як знаряддя політики і влади, риторика акцентує її роль в мовному впливі. Завдяки цим різним перспективам, феномен політичної метафори знаходить багатовимірність, стаючи продуктом мови, мислення, суспільства та культури. Аналіз політичних метафор, які використовує політик у риторичі, дає можливість виявити його приховані установки і цілі [2, с. 31]. У дослідженні політичних метафор використовуються виступи політичних діячів, документи суспільно-політичних партій і рухів, публікації в засобах масової інформації, а також мова круглих столів, теледебатів, передвиборних виступів кандидатів та агітаційної літератури, зокрема й щодо задіяних у них метафор. В останні десятиліття широко обговорюється весь комплекс питань, пов'язаних з мовним впливом, спостерігається відродження риторики в її античних традиціях та актуалізація початкового зв'язку метафори з політикою через сферу політичної аргументації. Теорія концептуальної метафори – не єдина концепція, що реалізує когнітивний підхід до вивчення метафор.

2) Дискурсивний підхід до вивчення політичних метафор. Своєю популярністю в якості об'єкта дослідження політична метафора зобов'язана також становленню і розвитку в кінці ХХ ст. нової міждисциплінарної галузі – дискурсивного аналізу. У рамках цього широкого напрямку розробляються дослідження конкретних різновидів дискурсу, наприклад, дискурсу засобів масової інформації, політичного, судового, феміністського, расистського дискурсу, дискурсу конкретних політичних партій і діячів, дискурсу

насилюства, конфронтації і т.ін. Підстави для виділення типу дискурсу можуть бути різні: належність до предметної галузі, ідеологічна спрямованість, суб'єкт комунікації тощо. Однак істотно те, що будь-яке подібне звуження об'єкта дослідження передбачає особливе використання мови: особливу граматику, лексикон, семантику, стилістику, особливі правила слововживання, синонімічних заміни, істинності, насамкінець – особливий світ. Увагу дослідників привертало питання функціонування політичної мови в ситуації передвиборної боротьби, парламентських і президентських дебатах у партійному дискурсі [1, с. 233].

Дискурсивний підхід вивчає метафору у політиці як засіб отримання підтримки з боку населення. Особливо детально розглядаються методики створення нерівності в суспільстві, зокрема гендерної, соціальної тощо. Логічним наслідком було те, що нові політичні умови призвели до зміни методів комунікативного впливу, а оскільки політика – це завжди боротьба за владу, то варто згадати, що в цій боротьбі переможцем зазвичай стає той, хто краще володіє комунікативною зброєю, здатний створити у свідомості адресата необхідну маніпулятору картину світу.

3) Неориторична парадигма та її вплив на розвиток досліджень політичних метафор. У риторичній традиції, починаючи з античних авторів і аж до сучасних концепцій, метафора розглядається як фігура мови, що використовується, поряд з іншими риторичними прийомами, задля впливу на адресата. Емоційно-насичена мова має більшу силу впливу, ніж мова, позбавлена експресивності. Цей факт добре відомий політикам, тому в своїх виступах вони охоче використовують різноманітні риторичні прийоми, зокрема й метафору. Виникнувши в античності, в період розквіту ораторського мистецтва, риторика поступово втрачала свої позиції і в XIX ст. звелася до приватної дисципліни прикладного характеру – судової риторички. Проте, починаючи з другої половини XX ст. відбувається її відродження у формі так званої «неориторички», що прагне до відновлення і розвитку античних традицій, а, отже, знову актуалізується роль метафори як засобу емоційного впливу і переконання [3, с. 13].

Для неориторички, що розвивається в епоху масових комунікацій, вивчення аудиторії є більш складним завданням, ніж це було в античному світі, коли оратор виступав перед натовпом. У вітчизняній науці проблематика мовної дії на адресата досліджувалася в рамках теорії мовної діяльності А. Леонтьєва. В основі цієї теорії лежить думка про несамотійність мови, її підпорядкованість цілям діяльності.

Отже, серед сучасних напрямків дослідження метафор у політиці слід виокремити такі: когнітивна лінгвістика, дискурсивний аналіз та неориторична

концепція. Завдяки метафорі політичний текст стає виразнішим, з'являються нові висловлювання, нові прийоми та читач отримує чітку картину світу. Метафора є одним з основних риторичних засобів створення образності та емоційного забарвлення в мовленні політиків.

Література

1. Бутова І. С. Політичний дискурс як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Вісник Львівського університету*. Серія: Іноземні мови. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2009. С. 232 – 238.
2. Гаврилюк А. П. Метафора, її природа та роль у мові та мовленні. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Серія: Філологія. Зб. наук. праць. Київ. 2013. С. 29 – 33.
3. Горіна О. В. Когнітивно-комунікативні характеристики американського електорального дискурсу республіканців: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Харків, 2008. 23 с.

Колісніченко О. І.,

здобувачка,

Бердянський державний педагогічний університет,
науковий керівник – канд. філ. наук, доцент **Н. В. Павлик**

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕМОЦІЙНО ЗАБАРВЛЕНОЇ ЛЕКСИКИ В УКРАЇНСЬКОМУ ЕПІСТОЛЯРІ

Дослідження змісту мовної одиниці як складової тексту є одним із актуальних завдань сучасної лінгвостилістики. Наразі спостерігається посилена увагу науковців до питання стилістичного функціонування різних компонентів тексту, одиниць, пов'язаних з проявом додаткового (конотативного) характеру їхніх стильових властивостей. Вивчення конотативного аспекту семантичної структури лексеми є важливим для мовностилістичних досліджень у зв'язку з тим, що в процесі актуалізації в тексті лексичні одиниці стають носіями стилістичної функції, естетичної (художньої), включно з експресивною. Варто підкреслити, що конотації, які нашаровуються на актуалізовану мовну одиницю, розширюють, підкреслюють її експресивну значущість.

Вивчення тексту відбувається в трьох аспектах: структурному, семантичному та функційному, або комунікативному. Мовленнєвий намір мовця, спрямований на співрозмовника і вербально оформлений у висловленні, характеризується предметно-смісловим змістом та експресивно-оцінним забарвленням, хоча в різних формах мовленнєвого спілкування воно має

неоднакове значення і силу. Вживаючи емоційно-експресивну лексику, мовець виявляє власне ставлення до висловленої інформації, а також до предмета свого мовлення в плані адекватного сприйняття ним його комунікативних намірів.

У науковій роботі розглянемо використання експресивних засобів на прикладі епістолярних текстів, оскільки епістолярна спадщина українських письменників, на наш погляд, є одним з найбільш цікавих предметів дослідження в сучасній лінгвістиці. Листуванню властива орієнтованість на одержувача, при цьому для впливу на нього, безумовно, суттєвою стає експресивність висловлювання. Як відомо, експресія формується в процесі породження тексту. Для передавання свого задуму автор з-поміж різноманітних мовних форм і прийомів використовує стилістично марковані і стилістично немарковані засоби, які відіграють важливу роль у створенні експресивності мовлення.

Актуальність пропонованої роботи зумовлена потребою дослідити стилістичну роль емоційно забарвлених мовних одиниць в епістолярній спадщині Остапа Вишні, описати загальний процес формування експресивності висловлення. Об'єктом аналізу є емоційно-експресивна лексика, виявлена в листах Остапа Вишні, які охоплюють період 1935–1938, 1943 рр. (уперше вони опубліковані у 1989 році за родинним архівом). *Мета* наукової роботи – визначити роль стилістично маркованої лексики у процесі породження епістолярного тексту. Дослідження емоційно забарвленої та оцінної лексики пов'язується з працями І. Арнольд, В. Телії, О. Галкіної-Федорук, В. Чабаненка, В. Шаховського, Л. Мацько, Н. Бойко, Л. Шутак та ін. *Методи* дослідження: 1) аналіз та узагальнення наукової літератури з проблем лексикології та лінгвостилістики; 2) метод лінгвістичного опису мовних фактів; 3) метод структурно-семантичного аналізу.

У сучасній лінгвістиці окреслився диференційований підхід до вивчення тексту. Дослідники виділяють такі його плани: оцінний, метафоричний, символічний, плани події, підтексту, затексту, прагматичний, емотивний, експресивний тощо. Аналіз мовознавчої літератури доводить, що багато з цих планів вивчені недостатньо, зокрема й *експресивний* план, незважаючи на те, що він є одним із найважливіших складових тексту, похідним його комунікативної природи, необхідним для реалізації прагматичних завдань.

Експресія – це прояв почуттів, настрою; виразність. В. Телія розглядає *експресивність* як семантичну категорію, що надає мові виразності за рахунок взаємодії в змістовій компоненті мовної одиниці, висловлювання чи тексту, оцінного та емоційного ставлення суб'єкта мовлення до того, що відбувається в зовнішньому або внутрішньому для нього світі [3, с. 637-638]. В. Маслова

підкреслює, що «експресивність уявляється як інтегрований результат реалізації таких його властивостей, як емотивність, оцінність, образність, інтенсивність, стилістична маркованість, структурно-композиційні особливості тексту» [4, с. 183]. Отже, експресивність – це властивість тексту, «яка передає зміст зі збільшеною інтенсивністю і має своїм результатом емоційне або логічне посилення, яке може бути чи не бути образним» [1, с. 100]. Під експресивністю лексичної одиниці дослідники розуміють один з чотирьох компонентів конотації, зокрема це *емоційний, оцінний, експресивний і стилістичний*, до того ж усі чотири компоненти можуть виступати разом або в різних комбінаціях. Для створення експресивності тексту автором обираються емотивні, оцінні, образні, стилістично марковані, композиційно-структурні мовні засоби.

Експресія є одними з найважливіших складових тексту, якщо його мета – це експлікувати авторський задум, відтворити атмосферу подій, змусити реципієнта сприйняти ідею, співпереживати тощо. Крім того, експресія здатна емоційно забарвити нейтральне значення слова, надати йому певного колориту. У процесі комунікації, відповідно до умов спілкування, мовець прагне впливати на співрозмовника, обираючи при цьому лексику з конотативним значенням і створюючи певний емоційний образ. У цьому випадку слова виконують виразально-образну функцію: мовлення стає більш виразним та емоційним лише за умови вживання емоційно-експресивних засобів.

У проаналізованих листах Остапа Вишні нами виділено такі експресивні лексичні засоби: емоційно забарвлена лексика, стилістичні синоніми та антоніми, просторічні одиниці тощо.

Використання експресивів дає авторові змогу викликати у реципієнта відповідну емоційну реакцію, спричинити емоційний ефект, переживання, що відповідають його намірам і змушують вдаватися до вибору тих чи тих мовних засобів. До експресивів належать слова, які вже у своєму значенні містять позитивну чи негативну оцінність і називають відчуття, настрої, процеси, наприклад:

- шанобливе, поважне (поважливе) значення:
«Посилаю тобі мою любов – і любов, і радість, і **повагу**, і **пошану**, і все, що є **кращого** в мене» [2, с. 393];
- ласкаве (пестливе) значення, значення любові:
«**Любові** краще за все... до мене. А щоб тебе усі **любили**! Тільки щоб моя **любов** була дужча за всіх, щоб гріла вона тебе так, як я хочу тебе **теплити**, обгортати та **ласкавити**, **дорога** ти моя і дружино, і матір, і друг, і оборонець **найдорожчий** мій!» [2, с. 410];
- зневажливе, презирливо-насмішкувате значення:

«Противно до тошноти, бо ніколи в житті і не любив, і не визнавав отой «економічно-планової мури» – і ось на обі – на 47 весні самостійний «економіст - плановик». І чудно і дико, і дивно, і противно! [2, с. 410];

– осуд, роздратування:

«Обидно і гірко. Взагалі, посилки дуже часто грабують у дорозі тут. ...Мені так боляче, що останні твої копійки й муки, труди й любов до мене розграбовують по дорозі» [2, с. 408]; «Дуже вона для мене вистраждана, література моя. І тепер мені, оддалік дивлячись, страшно. І тепер, коли мене просять щось написати тут для «местной прессы», – я з таким страдом за це беруся, що уявити собі не можеш. Мені тяжче, ніж я возив би вугілля чи пиляв дрова» [2, с. 407].

Виразниками позитивної суб'єктивної оцінки виступають також суфікси об'єктивної зменшеності, зменшеності-емоційності, зменшеності-пестливості та пестливості («Вячулька», «Варюшко», «зайчиха-побігайчиха», «добрячі», «маленька Мурочко», «Варюшенько», «розумненька», «житуха неважнецька», «голубочко», «отакусінькі-то ділишечки», «чорнющої ночі» тощо).

Добір синонімів зумовлений прагненням письменника до максимальної змістової точності, простоти і яскравості, до того, щоб змалювати детальну, виразну картину перед очима адресата, наприклад: «Здавалося б, що коли сидить людина в безодні, в багні, в слизу, в задусі..., що людина та побачити може» [2, с. 407].

У досліджуваному епістолярії актуалізуються синоніми, які експлікують явища внутрішнього світу людини: почуття, настрої, переживання: «А я все старію, старію – точить мене цей гробак самотності, болю, образи й зневіри» [2, с. 394]. Для створення експресії в епістолярних текстах служать ампліфікаційні ряди, в яких кожна одиниця ряду має самостійне значення, а всі разом вони функціують у взаємодії, емоційно посилюючи висловлену думку: «І чи вдасться їй цього літа припливти далекою, тяжкою, горьованою путтю до мене, бідолашного?» [2, с. 416].

Антоніми служать для протиставлення, розмежування понять, емоційного контрасту, наприклад: «Так багато хотілося тобі, Варю моя, на прощання сказати – і подяки слів гарячої за те, що приїхала втішити мене, загнаного, і любові, і пошани, і надії, та кам'ями всі слова в горлі стали од горя і туги, що розлучають нас» [2, с. 389]. Антоніми сприяють підсиленню, увиразненню певного предмета, явища, несуть у собі переконувальну функцію: «І щоб прийшла ти й покрила голову – ой, хоть би навіть і не червоною китайкою, а носовою хусткою, аби це була ти» [2, с. 424]; «Серед темної ночі життя мого арештантського єдині світлі цяточки – це твої листи» [2, с. 426].

Просторічні форми функціонують як набір граматичних, семантичних та інших відхилень від норм літературної мови, навмисно знижений, часом грубий і фамільярний, спосіб комунікації. Іронічно-жартівливе забарвлення епістолярного тексту досягається за допомогою іменних та дієслівних одиниць зниженого стилістичного плану, а фамільярно-зневажлива і просторічно-лайлива лексика розкриває негативні риси в характері людей, які оточували автора листів, наприклад: «...Я схилиюсь до того, що це «таки да» – «радіопараши». ...Харчишки всі вже **викакано**. ...Обікрали **урочки**» [2, с. 396]; «Зазнав я спочатку безглуздового «ізолятору» з **урками**, потім «підконвойної», де й досі (6 місяців уже!) перебуваю» [2, с. 401]; «Я **приплентався** з 3-ї трудколонії...» [2, с. 400]; «Болюче мені це страшенно, але єсть тут у нас одна **сволочь**...» [2, с. 412].

Отже, всі плани тексту, в тому числі й експресивний, функційно визначаються комунікативною природою і прагматичним спрямуванням тексту. Досліджуючи сутність експресивності, необхідно враховувати фактори, які домінують у виборі мовних засобів. Такими факторами виступають структурні компоненти комунікативного завдання й особистості автора, а також механізми створення і сприйняття експресивного плану тексту, зокрема епістолярного.

Література

1. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык: учебник для вузов. Москва: Флинта: Наука, 2002. 384 с.
2. Вишня О. Твори: у 4 т. Київ: Дніпро, 1989. Т. 4: Усмішки, фейлетони, гуморески, 1951– 1956; 3 неопублікованого: 1934–1943: Чиб'ю; Материалы к истории Ухтинской экспедиции, 1934-й год; 3 листування. «Думи мої, думи мої» (Щоденникові записи). 606 с.
3. Телия В. Н. Экспрессивность. *Русский язык: энциклопедия* / гл. ред. Ю. Н. Караулов. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Большая рос. энцикл.; Дрофа, 1997. С. 637–638.
4. Человеческий фактор в языке: Языковые механизмы экспрессивности / под ред. В. Н. Телии. Москва: Наука, 1991. 214 с.

Косенко І. І.,
здобувачка,
Бердянський державний педагогічний університет,
науковий керівник – к. філол. наук, доцент **В. О. Юносова**

НОВІТНІ ФЕМІНІТИВИ В МОВІ ЗМІ

Словниковий склад мови постійно поповнюється за рахунок не лише запозичень, але й завдяки словотворенню. Морфеми як окремі елементи слова можуть по-різному поєднуватись як між собою, так і з коренями слів, що дає змогу їхньою обмеженою кількістю позначити практично необмежену кількість понять. У мові за кожною морфемою закріплене певне значення і місце в слові. Кожна частина мови має свій морфемний набір, власні засоби словотворення. Над дослідженням морфемного складу мови та способами словотворення працювали І. Ковалик, М. Жовтобрюх, О. Безпояско, В. Горпинич, Н. Клименко, Є. Карпіловська та інші. Нашу увагу привернули фемінітиви – слова жіночого роду, альтернативні або парні аналогічним поняттям чоловічого роду, які почали активно вживатися останнім часом: *доктор – докторка, кандидат – кандидатка, професор – професорка*.

У кінці XX – на початку XXI ст. помітною стала тенденція до «збільшення кількості іменників жіночого роду, які утворюються від іменників-назв істот чоловічого роду і поглиблюють диференціацію іменників за ознакою статі» [1, с. 90].

Мета роботи – виявити нові фемінітиви в українській періодиці та з'ясувати їхні структурно-стилістичні особливості.

Методи дослідження: описовий, метод лінгвістичного спостереження.

У сучасній українській мові найпродуктивнішим способом творення іменників на позначення осіб є суфіксальний спосіб. Як свідчать матеріали суцільної вибірки з мови ЗМІ, найактивніше іменники жіночого роду творяться за допомогою суфікса *-к-*, який одночасно вказує на стать особи та її належність до певного фаху, виду діяльності тощо та поєднуваний з різними типами основ, пор.: *Вона також і докторка філологічних наук, професорка кафедри української літератури Волинського національного університету імені Лесі Українки* («День», 06.10.2021); *Нагадаємо, українська письменниця, перекладачка й публіцистка 34-річна Софія Андрухович є донькою відомого письменника Юрія Андруховича* («Україна молода», 18.04.2017); *Я тут подивився, точно ж знаю, що мультимільйонерка, а по декларації нічого в людини немає* («Українська правда», 11.04.2017); *Експрем'єрка Данії написала у мемуарах про домагання експрезидента Франції...* («Україна молода»,

05.10.2021); Як з'ясується за кілька годин, ще о шостій годині ранку Цеголко разом із **віце-спікеркою** Ради Іриною Геращенко почали важливу і таємну місію («Українська правда», 25.05.2016).

Характерно, що утворення з суфіксом **-к-** втрачають емоційно-експресивне забарвлення [1, с. 91], витісняючи суфікси **-ш-**, **-ис-**, пор.: *директриса – директорша – директорка; актриса – акторка*. Напр.: *Як інформує Україна молода, про це заявила директорка Європейського агентства з підтримки надання притулку (EASO) Ніна Грегорі* («Україна молода», 19.10.2021); *У 1960-70-х роках акторка знімалася переважно в ролях другого плану...* («День», 26.07.2020).

Останнім часом помітною стала тенденція до дедалі частішого творення фемінітивів за допомогою суфікса **-ин-(я)**, який у другій половині ХХ ст. був непродуктивним. Зокрема в «Інверсійному словнику української мови» (1985 р.) словотвірний тип зі значенням «особа жіночого роду за професією та родом діяльності» складається лише з двох лексем – *майстриня, кравчиня*. У сучасному газетному дискурсі такі утворення значно активізувалися. Суфікс **-ин-(я)** сполучаємо переважно з основами на *-ець* (з обов'язковим чергуванням приголосних), а також на приголосний [2, с. 28]: *Світлана Кравчук є багатопрофільною мисткинею родом з українського міста Боярка* («День», 11.02.2021); *Українська плавчиня Єлизавета Мерешко в кваліфікаційному запливі на 200 метрів на Паралімпіаді в Токіо встановила світовий рекорд* («День», 26.08.2021); *Восьмирічна Віка прийшла з мамою і з нетерпінням чекає, коли ж продавчиня проб'є чек про сплату на довгоочікувану антистресову пластину з бульбашками* («Україна молода», 30.06.2021); *Філологиня вже назвала вихід видання прецедентом для Італії...* («Україна молода», 08.10.2020); *Деякі джерела об'єднують дерен, кизил і свидину в один рід дерен, — розповідає біологиня Марія Савчук* («День», 07.10.2021);

Згідно з новим «Українським правописом» [2, с. 28], суфікс **-иц-(я)** приєднують насамперед до основ на *-ник* (*верстальниця, набірниця, порадиниця*) та *-ень* (*учениця*): *Заступниця міністра зауважила, що Кухар є випускницею цього закладу, тому добре знає і розуміє всі його проблеми* («День», 07.07.2020); *За словами очільниці EASO, лише афганські громадяни подали в серпні близько 10 тисяч заяв про надання притулку в ЄС...* («Україна молода», 19.10.2021); *Людмила Олексіївно, ви багато років виступали як артистка — спочатку як гімнастка, а потім як дрсирувальниця разом із своїм чоловіком Володимиром Дмитровичем Шевченком* («День», 04.10.2018). Однак у мові ЗМІ спостерігаємо приклади додавання форманта **-иц-(я)** до іменників з основами на *-ець*: *Переможниця «Євробачення-2018» Нетта Барзілай приїхала до Києва, щоб зняти кліп на нову пісню* («День», 11.07.2018); *Нана Войтенко –*

українська **науковиця**, яку знають як дослідницю болю («День», 20.10.2021); Пані Аріадна як **піаністка-виконавиця** дуже делікатна, не зловживає переобтяженнями, створює спокійну динаміку... («Україна молода», 01.10.2021); Глибоцький районний суд вирішив закрити провадження у справі про притягнення **підприємщиці** до адміністративної відповідальності у зв'язку з відсутністю в її діях складу адміністративного правопорушення («Україна молода», 30.04.2020).

Часто в одному реченні трапляється вживання кількох фемінітивів, утворених за допомогою різних суфіксів, як-от: **Продюсеркою** проекту є Світлана Рудюк, **директорка** Dobranichfilm, **сценаристка**, **режисерка**, **членкиня** Національної спілки кінематографістів України та Української кіноакадемії («День», 13.10.2021); ...пояснила народна **депутатка**, **членкиня** Опікунської ради «Охматдиту» Вікторія Сюмар («День», 17.03.2021); **Філологиня-русистка**, **архівістка**, **перекладачка**, **співробітниця** відділу рідкісних книжок і рукописів Колумбійського університету, **членкиня** архівної бібліотечної комісії Наукового товариства Шевченка («День», 12.05.2020).

Отже, активна участь жінок у суспільному житті викликала потребу в тому, аби відобразити саме фемінну семантику. Носіями цієї семантики виступають похідні суфіксальні лексеми, утворені від іменників чоловічого роду за допомогою суфіксів **-к-**, **-ин-(я)**, **-иц-(я)**. На думку сучасних дослідників, новітні фемінітиви є яскравим свідченням подолання гендерної дискримінації в мові, процес утворення їх є динамічним, тому потребує подальшого дослідження.

Література

1. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматика укр. мови; за ред. І. Р. Вихованця. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
2. Український правопис (новий): офіційний текст. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2019. 284 с.

Куватова Л. М.,
здобувачка,
Бердянський державний педагогічний університет,
науковий керівник – канд. філол. наук, доцент **В. М. Ліпич**

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КАТЕГОРІЇ РОДУ ІМЕННИКІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ МОВЛЕННІ

Іменник – одна з найбільш досліджених частин мови, та, незважаючи на тривалу історію, досі є питання, на які мовознавча наука ще не дала остаточної відповіді. До них, зокрема, належить категорія роду іменників, дослідження якої є актуальним і на сучасному етапі. Найбільший внесок у розвиток цілісної граматичної концепції щодо категорії роду іменника української мови внесли мовознавці середини ХХ – початку ХХІ століття: В. Виноградов, О. Бондарко, С. Бевзенко, М. Жовтобрюх, І. Кучеренко, І. Вихованець, К. Городенська, Н. Озерова, В. Матвєєва-Ісаєва, Б. Головін, А. Копеліович та ін. У процесі досліджень вибудовувалося принаймні три напрями визначення сутності, мотивованості та походження категорії роду: семантичний, морфологічний та синтаксичний, хоча в мовознавчих розвідках можемо натрапити на різну термінологію щодо цих підходів.

Дослідження категорії роду іменників пов'язується з працями І. Вихованця, О. Безпояско, О. Пономаріва, І. Білодіда, Л. Мацько, А. Загнітка, Н. Клименко, С. Єрмоленко, В. Горпинича, П. Дудика та ін.

Граматична категорія роду властива всім іменникам, за винятком тих, що вживаються тільки в множині. Згідно з І. Вихованцем, категорія роду є «однією з визначальних граматичних (морфологічних) особливостей іменника як частини мови. Вона становить узагальнене відображення граматичних значень роду, виражених у конкретних іменниках морфологічно, тобто в самій структурі іменникових форм» [1, с. 151].

Мета роботи – описати стилістичні властивості категорії роду іменника в українському художньому мовленні, оскільки граматична категорія роду є досить виразним стилістичним засобом, зокрема, важливого значення набуває заміна родових ознак.

Деякі стилістичні функції граматичних категорій роду формуються на паралельних формах їх виявлення. Паралелізм такого типу засвідчується в живому народному мовленні та у фольклорних зразках. Майже всі видозміни цього явища відображені також у мові української художньої літератури.

У фольклорі широко функціонують як паралельні родові форми того ж самого слова (*злий собака – зла собака*), і різні форми вираження одного роду

(бурлак – бурлака). Напр.: *«Оце тобі, тещенько, ломака, Щоб не порвала собака»* (Б. Гринченко, Етнограф. матеріали, т. II); *«Коли бачить, аж біжить собака безхвостий»* (Б. Гринченко, Етнограф. матеріали, т. II).

Подібне явище спостерігається і в художній літературі, де навіть в одного автора можуть вживатися паралелі типу *птах – птаха, артист – артиста, злочинець – злочинця, оборонець – оборонця, куліш – кулеша, бурлак – бурлака* та ін. У фольклорі поширене стилістично осмислене вживання деяких форм категорій роду. Воно полягає в заміні узвичаєного для певного роду іншим з метою підсилення негативної чи позитивної оцінки певних реалій, напр.: *«Що теперішні старці? Голе, як бубон, голодне, як собака, а в схові ні шеляга»* (Б. Гринченко, Етнограф. матеріали, т. II). Пор.: *«Ой, як же вам, добродію, По троє ходити: Одно старе, друге мале, – Нікому робити»* (Б. Гринченко, Етнограф. матеріали, т. II); *«Ой ти, Коновченьку, молода дитино, Не йди з козаками на Черкню долину! Бо ти ні на полі, ні на морі не бувало, Смерті козацької коло себе не видало»* (Я. Головацький, Народные песни, т. I).

Всілякі взаємовідносини родових форм, чергування, протиставлення їх тощо – все це виступає як художній засіб негативної чи позитивної характеристики зображувальних явищ, персонажів, подій в мові української художньої літератури. Цей засіб використовується також для відтворення іронії, зневаги, сатирично-саркастичного змісту. Разом з тим, варіюючи формами роду, можна створити пестливо-голубливий тон, відтінок пошани, милування, передати жалісливе чи прихильне ставлення до особи тощо. Напр.: *«Оленька, таке малюсеньке, в сорочечці, чорнявенька, як і батько»* [6, с. 185]; *«Входить Уляна й забачивши, що Андрійко – чуже, нікчемне – лупить її рідну дитину, з злістю хватає за чуб Андрія»* [4, с. 88].

Категорія роду може вживатись ампліфіковано й створювати певний колорит на широкому контекстуальному фоні. Характерним у цьому плані є твір А. Тесленка «Школяр», стилістичний колорит якого ґрунтується на засобі заміни категорії роду: *«Миколка, Прокопів хлопчик, такий школярик гарнесенький був: смирененький, соромливенький, млявенький, як дівчинка. Та ще й такий чорнобривенький, білолиценький, носик невеличкий, щічки круглесенькі, ще й чубок кучерями. Воно й училось, нівроку йому. Страх, яке до книжки було: чита, одно чита, а особливо як «на урок» загадають щось таке чи про луку, чи про ліс... Ну й любило це!»* [6, с. 50].

Взаємозамінюючи форми роду, можемо створити пестливо-голубливий тон, відтінок пошани, милування; виявити співчутливе, прихильне або навпаки – негативне, зневажливе ставлення, захоплення чи осуд: *«Миколка, Прокопів хлопчик, такий школярик гарнесенький був: смирененький, соромливенький,*

млявенький, як дівчинка. Та ще ж такий чорнобривенький, білолиценький, носик невеличкий, щічки круглесенькі, ще й чубок кучерями. *Воно й училось, нівроку йому. Страх яке до книжки було: чита, одно чита, а особливо як «на- урок» загадають щось таке чи про луку, чи про ліс... Ну й любило це!»* [6, с. 20].

Оскільки середній рід характерний для назв малих істот, він часто використовується при створенні негативних характеристик малих душею, дрібних, мерзенних людей.

Підкреслено негативного (іронічного, сатиричного) забарвлення набувають форми середнього роду, коли вони контрастують з одночасно застосовуваними до тієї самої особи категоріями чоловічого або жіночого роду: «Насилу виліз із бебехів *пан Цибульський: таке плюгавеньке, товстеньке, кирпате*, очі як осокою попорізувані, а пика та червона, як новий п'ятак, аж блищить»; «Я її годую, я зодягаю, я її на світі держу, а *воно, ледащо*, мені робити не хоче!» [5, с. 62].

Отже, граматична категорія роду є виразним стилістичним засобом. Важливого значення набуває заміна родових ознак. Стилiстичнi функцiї граматичних категорiй роду формуються на паралельних формах їх виявлення. Це засвідчується в живому народному мовленні та у фольклорних зразках. Видозміни цього явища відображені в мові української художньої літератури.

Література

1. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови: навч. посібник. Львів: Світ, 2003. 207 с.
2. Безпояско О. К. Іменні граматичні категорії (функціональний аналіз). Київ: Наукова думка, 1991. 178 с.
3. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ: Наукова думка, 1998. 193 с.
4. Коцюбинський М. М. Дорогою ціною. Київ: Веселка, 1979. 173 с.
5. Марко Вовчок. Козачка. Київ: Веселка, 1970. 212 с.
6. Тесленко А. С. Твори. Київ: Веселка, 1989. 229 с.

Кушнеренко В. С.,
здобувач,
Бердянський державний педагогічний університет,
науковий керівник – к. філол. наук, доцент **В. О. Юносова**

ВТОРИННІ ФУНКЦІЇ ЗНАХІДНОГО ВІДМІНКА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У вивченні граматичної структури української мови першорядну роль відіграє іменникова категорія відмінка, оскільки вона «тісно пов'язана з морфологічною, формально-синтаксичною, семантико-синтаксичною та комунікативною структурами мови і складається з найбільшої кількості морфологічних компонентів-грамем» [1, с. 54]. Граматична категорія відмінка була й залишається предметом дослідження в працях видатних мовознавців: О. Потебні, Є. Куриловича, Є. Тимченка, І. Матвіяса, І. Вихованця та ін. Учені довели, що називний і знахідний відмінки формують центр відмінкової системи української мови [1, с. 57], що й зумовило вибір теми нашої роботи.

Знахідному відмінкові властиві первинні та вторинні функції. Первинною семантико-синтаксичною функцією знахідного відмінка є функція об'єкта дії, процесу, стану, що вже було предметом нашого дослідження [2].

Мета роботи – виявити грами знахідного відмінка та визначити їхні вторинні функції на матеріалі засобів масової інформації.

Методи дослідження: описовий, метод лінгвістичного спостереження.

У вторинній відмінковій семантико-синтаксичній функції суб'єкта стану, яка є однією з первинних функцій називного відмінка, знахідний вживається обмежено. Він поєднується з групою дієслів стану на зразок *лихоманити, морозити, нудити, тіпати, трясти*, що вказують на фізичний стан людини, напр.: *І неформально мене вже нудить від цієї тавтології* («День», 03.08.2017); ... *Від почутого мене трясло* («День», 10.12.2018); *Хлопця лихоманило, корчило, він марив* («Газета по-українськи», 03.02.2019); *І коли я першого разу сюди дістався, мене просто тіпало від відчуття — я таки в Парижі!* («Україна молода», 24.03.2019). Характерною ознакою знахідного відмінка суб'єкта, на відміну від знахідного об'єкта, є його валентна лівобічна позиція, пор.: *хлопця лихоманило, мене нудить — слухати монологи, заборонити діяльність* тощо.

Вторинною, на думку вчених, є ускладнена семантико-синтаксична функція об'єктного суб'єкта. Її виражає знахідний відмінок при віддієприкметникових формах на *-но, -то*, напр.: *Цього ж дня, 27 лютого 2014 року, в присутності цих військових відбулася сесія парламенту Криму, під час*

якої **уряд** Криму було **відправлено** у відставку. Із порушенням законодавства України головою Ради Міністрів Криму було **призначено лідера** партії «Русское единство» Сергія Аксьонова («День», 22.02.2021); Уперше було **створено коаліцію**, яка складається з депутатів однієї фракції («Україна молода», 13.07.2021). Такі синтаксичні конструкції дуже поширені в сучасному публіцистичному дискурсі.

Семантико-синтаксична функція об'єктного суб'єкта виявляється в межах відмінкової системи. Проте форми знахідного відмінка функціонують і в позавідмінковій сфері. Це відбувається за умови їхньої синтаксичної зовнішньої транспозиції, коли вони набувають прислівникових і дієслівних ознак. «Транспонована відмінкова форма знахідного найчастіше вживається у прислівниковій семантико-синтаксичній функції часу» [1, с. 69].

Мова ЗМІ засвідчила такі вияви цієї вторинної функції знахідного відмінка:

1) Конструкції, що виражають визначену тривалість часу: **Кожну хвилину** проїжджають сотні машин, усі кудись поспішають... («День», 18.02.2021); Легким, «не натужним» виявляється дихання форми симфонії-реквієму, хоча її виконання триває **цілу годину** («День», 15.03.2017); День Героїв відзначають вже **восьмий десяток** років («Україна молода», 23.05.2021); **Рік тому** продав квартиру у Львові й переїхав до батьків у Трускавець («Газета по-українськи», 15.07.2021); Перші **два дні** фестиваліні події відбуватимуться в Бучі... («Україна молода», 09.07.2021); **Три дні** оговтувався («День», 16.06.2001). Здебільшого форми знахідного відмінка в таких конструкціях набувають іменники на позначення часу (день, доба, рік, тиждень, година, зима, осінь тощо) у поєднанні з означеннями (весь, цілий), кількісними числівниками та неозначеними займенниковими прикметниками (деякий, якийсь).

2) Конструкції, що виражають невизначену тривалість часу: **Тривалий час** існувала версія, нібито потяг потрапив під обстріл, внаслідок чого Франко зі Студинським загинули («Україна молода», 06.07.2021); **Втім, увесь час** ми були з акторами на телефоні онлайн («День», 04.06.2020); Я не втручався в цю ситуацію достатньо **довгий час**, тому що я боявся («День», 20.05.2021). Ці конструкції є малопродуктивними в синтаксисі сучасної української мови.

До вторинних невідмінкових функцій знахідного відмінка належить обставинна функція міри, яка виявляється у трьох різновидах: міра простору (центральна), міра ваги і міра вартості. Напр., значення міри простору: ...маємо **один кілометр** велосмуги найскладнішою рельєфною частиною міста («День», 09.10.2019); Він має протяжність **три метри** («День», 23.04.2020). У цих

випадках з формою знахідного відмінка поєднуються кількісні числівники, які сприяють її уточненню.

Значення міри ваги виражається за допомогою лише дієслова *важити*, а значення міри вартості – за допомогою дієслова *коштувати*. Звичайно, у функції міри ваги форм знахідного відмінка набувають такі іменники, як *грам, кілограм, тонна, центнер* та ін., а у функції міри вартості іменники позначають тільки назви грошових одиниць (*гривня, копійка, євро, долар* тощо), напр.: *Щоправда, важать такі тварини 2-3 тонни* («День», 21.06.2017); *Одна поїздка на метро чи міській електричці буде коштувати 4 гривні* («День», 13.12.2014). У цих конструкціях також обов'язковим є вживання кількісних числівників.

У позавідмінковій сфері перебуває ще одна вторинна функція знахідного відмінка, коли він виступає в предикативній сполуці з дієслівними зв'язками *становити* і *являти собою*, які переводять відмінкову форму в позицію присудка, нейтралізуючи відмінкові ознаки, напр.: *Примусова посадка літака в Білорусі становить загрозу міжнародній безпеці* («День», 03.06.2021); *Гетманцев вважає, що обсяг тіньової економіки в Україні становить половину ВВП* («День», 13.04.2021); *Пам'ятник являє собою арку, що складається із 10 каменів...* («День», 03.07.2021).

Отже, знахідний відмінок як один із центральних виконує в мові низку первинних та вторинних функцій. Вторинні функції знахідного виявляються як у межах відмінкової системи (функції суб'єкта стану, функція об'єктного суб'єкта), так і в позавідмінковій сфері (прислівникова семантико-синтаксична функція часу, обставинна функція міри, що має три різновиди – значення міри простору, міри ваги і міри вартості). Найпоширенішими з усіх вторинних функцій є ті, що виявляються в межах відмінкової системи. Транспоновані відмінкові форми знахідного трапляються рідше. Уживається знахідний відмінок і в предикативній сполуці, поєднуючись з дієслівними зв'язками. Перспективним видається дослідження функцій відмінкових форм знахідного відмінка у сполученні з прийменниками.

Література

1. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматика укр. мови; за ред. І. Р. Вихованця. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
2. Кушнеренко В. Функції знахідного відмінка в сучасній українській мові. *Збірник тез наукових доповідей студентів Бердянського державного педагогічного університету на Днях науки 13 травня 2021 року. Том 2. Гуманітарні науки.* Бердянськ: БДПУ, 2021. С. 99 – 100.

Маринюк Д. М.,
здобувачка,
Бердянський державний педагогічний університет,
науковий керівник – канд. філол. наук, доцент **Г. Л. Вусик**

ПЛЕОНАЗМ І ТАВТОЛОГІЯ ЯК КОГНІТИВНИЙ ФЕНОМЕН В УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

У сучасній мові існує безліч фігур, що активно використовуються і часто вживаються, серед яких тавтологія і плеоназм є одними з найпоширеніших і водночас неоднозначних мовних явищ. Плеоназми і тавтологія є мовними одиницями, які, на наш погляд, цікаві для вивчення через їхню різноманітність і поширеність у мові.

Актуальність теми роботи визначається необхідністю розгляду плеоназмів із позицій психолінгвістичної теорії значення, а також виявлення особливостей функціонування плеоназмів і тавтології в художньому тексті.

Мета дослідження – виявити причини та специфіку функціонування плеоназмів і тавтології як когнітивного феномену в сучасному художньому тексті.

Поставлена мета вимагає розв'язання завдань:

- розглянути особливості функціонування плеоназмів і тавтології як когнітивного феномену;
- виявити статус плеоназмів і тавтології в художньому тексті та здійснити лексикографічний аналіз.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання результатів у лексикографії, також під час вивчення курсів з теорії мови, стилістики, лексикології та психолінгвістики.

Плеоназми як когнітивний феномен є особливим типом мовних утворень, закріплених у колективній свідомості та потребують вивчення в межах психолінгвістичного підходу.

Як і плеоназм, тавтологія немотивована логічно і вводиться в текст зі стилістичних міркувань. Найтиповішим уживання цієї фігури є для народнопоетичної творчості, проте досить часто вона трапляється й у літературній поезії:

Прощаннячко, прощай. Ця місячна соната.

Прощаннячко, прости... Який скорботний сніг.

Прощаннячко. Щока... Щока. І краплі м'яти.

І сіра пелена на перламутрі сліз... (С. Сапеляк)

Серед плеонастичних фігур часто виступають і сталі словосполучення (щастя-доля, зле-недобре, щука-риба, соловій-пташка та інші), що вживаються (особливо в поезії) як стилістичний прийом.

І як приступить журба невсипуща

Та до серденька твого, —

Тая росиця цілюща-живуща

Буде жити його. (Леся Українка)

Надмірність у широкому розумінні вчені тлумачать як наявність двох і більше знаків для передавання одного й того ж граматичного чи семантичного змісту в системі мови. В художньому дискурсі завжди існує надмірність, адже неминучими є повторення окремих слів, словосполучень, мовних штампів, вставних конструкцій тощо. Саме надмірність дає змогу виділити головне, суттєве, сконцентрувати увагу на інформації; вона є засобом оптимізації мовної діяльності та більш успішного досягнення цілей спілкування під час реалізації комунікативної функції мови, гарантує адекватне сприймання повідомлення.

Отже, дослідження проблеми вживання плеоназму і тавтології дозволяє зробити такі висновки: 1) плеоназм і тавтологія – стилістичні фігури, різниця між якими полягає в тому, що плеоназм означає словесну надмірність, а тавтологія – повтор не лише звуковий, але й семантичний; 2) тавтологія є різновидом плеоназму, це один із типів мовленнєвої надмірності; 3) використання таких конструкцій зумовлене стилістичними особливостями.

Майже всім текстам, незалежно від стилю та жанру, притаманна надмірність, яка сприяє експресивності й уточненню інформації. Швидкі зміни в суспільстві зумовлюють впровадження нових стандартів породження повідомлень, відхилення від норм їхнього вербального оформлення.

Відсутність надмірності вимагала б від читача або слухача значної сконцентрованості уваги, щоб слідкувати за думкою автора.

Література

1. Коваль А. Ділове спілкування: навч. посібник. Київ: Либідь, 1992. 292 с.
2. Качуровський І. Основи аналізу мовних форм (стилістика). Фігури і тропи. Мюнхен – Київ, 1995. 136 с.

Моргунова Н. С.,
здобувачка,
Бердянський державний педагогічний університет,
науковий керівник – канд. філол. наук, доцент **Е. В. Олійник**

ОСНОВНІ ОЗНАКИ СПОРТИВНОГО ДИСКУРСУ

У сучасній лінгвістиці дискурс є базовим поняттям, що зумовлено його специфікою, здатністю до репрезентації, інтерпретації й концептуалізації кожної сфери діяльності, в тому числі професійної. Серед інституційних видів дискурсу особливе місце займає газетний дискурс.

Газетно-публіцистичний дискурс постійно привертав увагу дослідників. Особливості газетного тексту описано в студіях А. Васильєвої, В. Грицини, Н. Івкової, М. Жовтобрюха, М. Ковальчука, В. Костомарова, І. Лисакової, Т. Сербіної, О. Сербенської, О. Стишова, А. Швець. Така увага до мови преси є цілком закономірною, оскільки газета – найстаріший засіб масової інформації, у якому склалися і формувалися основні стилістичні прийоми та засоби, характерні для мови масової комунікації загалом.

Питання про виокремлення типів дискурсів, про класифікаційну основу такого виокремлення і про існування конкретних видів дискурсу взагалі в сучасній мовознавчій науці залишається відкритим. Проте в останні роки підґрунтя для виокремлення конкретних видів дискурсу стає міцнішим, і, відповідно, зростає кількість описуваних дискурсів і їх різновидів.

Наше дослідження присвячене одному з видів газетно-публіцистичного дискурсу, який визнають більшість дослідників, – спортивному дискурсу.

Спортивний газетно-публіцистичний дискурс має вивчатися як багаторівневий комунікативний феномен, що вербально будує спортивну подію як соціальне явище й реалізує низку специфічних функцій. Відсутність ґрунтового аналізу специфіки цього виду дискурсу робить нашу наукову розвідку **актуальною**.

Мета роботи – виявити й описати основні ознаки дискурсу спортивної публіцистики.

У дослідженні послуговуємося **методом** лінгвістичного опису.

Функціонування спортивного дискурсу в комунікативному просторі масмедіа, текстовий масив якого фіксується в письмовій формі на інтернет-сайтах видань, які розкривають проблематику різних видів спорту, є актуальною і репрезентативною галуззю застосування дослідницьких зусиль, тому що виникає можливість виявлення й опису таких специфічних ознак

спортивного дискурсу, які залишаються незатребуваними в усній формі дискурсу.

У житті сучасного соціуму важливе значення має спорт, що зумовлено біологічними, духовними, інформаційними потребами людини. Відображаючи особливості цього складного і суперечливого феномену, спортивний дискурс виявляє і характеризує динаміку спортивних змагань і непередбачуваність їх результатів. Така спрямованість спортивного дискурсу створює певні передумови його ефективної актуалізації не тільки в координатах комунікативного простору масмедіа, а й підтримує інтерес до нього наукових співтовариств і суспільства в цілому. Опираючись на тезу В. Мітягіної про те, що «дії учасників інституційного дискурсу характеризуються поєднанням предметної, самопрезентаційної, реляційної й апеляційної площин інтенційної складової спілкування» [4, с. 221], можемо визначити мету спортивного дискурсу як оптимізацію комунікації в сфері спортивної діяльності.

У межах вивчення дискурсу з позицій комунікативно-прагматичного підходу пріоритетними залишаються відносини знакової системи і носія мови. І тут на перший план висувають ідеологію, яка характеризує не тільки ставлення адресанта до самого вибору мовних засобів для продукування повідомлення і його моделювання на підставі відомих і нових фактів, але й зворотній зв'язок від адресата в комунікативному процесі.

Основною комунікативною ознакою спортивного дискурсу, на нашу думку, варто вважати його тісний контакт і кореляцію з іншими дискурсивними різновидами, інституційними та професійними. Наприклад, спортивний дискурс в ситуації тренування, гри, виступів, зборів спортсменів і тренерів, брифінгів тощо тісно пов'язаний з педагогічним в комунікативній ситуації; спортивний дискурсивний простір охоплює медичний дискурс в разі необхідності лікування спортивних травм, відновлювального періоду, підтримки фізичної форми спортсменів за допомогою медикаментозних засобів. Спортивний дискурс взаємодіє з діловим, коли тренерам, спортсменам, організаціям необхідно підписати контракти, скласти фінансові звіти про діяльність, а також у разі підтвердження проведення тих чи тих змагань, фіксації часу їх здійснення, факту участі в змаганнях спортсмена або команди, нагородження, включаючи матеріальні форми заохочення (наприклад, грошові премії за певне місце в командному або особистому заліках); при укладанні договорів, угод, контрактів спортивний дискурс взаємодіє з юридичним.

Спортивний дискурс виявляє тісні зв'язки з побутовим дискурсом і, перш за все, з його емоційним та інтелектуальним різновидами: в процесі як побутового, так і спортивного дискурсу комуніканти здійснюють обмін інформацією, здійснюють її коментар, оцінку, вдосконалюють свої вміння в

плані орієнтування в подіях життя і їх передбачення і аналізу [1]. Крім того, дослідники також виділяють взаємодію спортивного дискурсу з театральносценічним з тієї причини, що масова аудиторія (читачі, слухачі, глядачі) є не тільки адресатом повідомлень, а й спостерігачем, що сприймає спортивні події як якийсь спектакль, який має захоплюючий сюжет і непередбачуваний фінал [2, с. 107–110].

У спортивному медіадискурсі необхідно пам'ятати й про те, що спорту властиві виховна та розважальна функції: саме вони відповідають за емоційну розрядку, здійснювану по-різному в групах уболівальників: вплив інформаційної та розважальної функцій спортивного дискурсу спрямовано, перш за все, на «пасивних» уболівальників, тоді як інформаційна, аналітична, виховна, пропагандистська функції впливають на «активних», для яких спортивна інформація – важлива частина їхнього життя. Крім того, різні функції спортивної медіакommunікації формують різні жанри спортивного дискурсу і впливають на їх функціонування.

Традиційно виділяють коментар і репортаж як основні жанри спортивного дискурсу, які принципово відрізняються один від одного. Однак ці жанрові найменування можуть бути вжиті і як синоніми, хоча не у всіх випадках таке вживання виявляється правомірним. На нашу думку, таке змішання термінів зумовлено взаємодією жанрів спортивного дискурсу: наприклад, аналітичним компонентом репортажу виступає коментар, а репортаж – це інформаційний жанр публіцистики, представлений в комунікативному просторі масмедіа в усній і письмовій формах [3].

Сучасний медіадискурс послуговується високошвидкісними засобами передачі інформації, проте стаття і огляд залишаються найбільш дієвими аналітичними жанрами, затребуваними через те, що вони можуть запропонувати адресату «ретельний аналіз події, її оцінку. Адресант виходить з того, що адресат, як правило, вже знає результат матчу, тому інформаційна функція відходить на другий план» [5, с. 143]. Комунікативна мета аналітичної статті й огляду – передача інформації, представленої в недостатньому обсязі в усних спортивних репортажах або текстах, актуалізованих відразу після закінчення спортивної події.

Отже, основна ознака спортивного дискурсу – його тісний контакт і кореляція з іншими видами дискурсу. Важливими характеристиками спортивного газетно-публіцистичного дискурсу в комунікативному просторі масмедіа треба вважати його інформативність і сугестивність. Спортивний газетно-публіцистичний дискурс реалізує виховну і розважальну функції.

Література

1. Зильберт А. Б. Спортивный дискурс: точки пересечения с другими дискурсами (проблемы интертекстуальности). *Язык, сознание, коммуникация*. Москва: МАКС Пресс, 2001. Вып. 19. С. 103–112.
2. Зильберт Б. А. Спортивный дискурс: базовые понятия и категории; исследовательские задачи. *Язык, сознание, коммуникация*. Москва: МАКС Пресс, 2001. Вып. 17. С. 45–55.
3. Кайда Л. Г. Стилистические ресурсы современного спортивного репортажа. *Спорт в зеркале журналистики (о мастерстве спортивного журналиста)*. Москва: Мысль, 1989. С. 110–126.
4. Митягина В. А. Социокультурные характеристики коммуникативного действия. Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2007. 356 с.
5. Шарафутдинова С. В. Спортивная аналитическая статья как жанр дискурса СМИ. *Вестник ЧелГУ*. 2009. № 34. С. 141–144.

Нижник Н. В.,

здобувачка,

Бердянський державний педагогічний університет,
науковий керівник – канд. філол. наук, доцент **Е. В. Олійник**

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ АВТОМОБІЛЬНОЇ ТЕМАТИКИ

У другій половині ХХ століття спостерігається підвищення уваги лінгвістів до вивчення дискурсу (Т. А. Ван Дейк, В. Карасик, Г. Cook, J. Cutting). В умовах сучасного суспільства, де головною рушійною силою є інформація, провідним видом дискурсу, що реалізує рух соціальної думки і формує концептуальну картину світу людини, є медіадискурс. Відповідно до *комунікативної функції* науковці виділяють такі види медійного дискурсу: публіцистичний дискурс, рекламний дискурс, PR-дискурс [3, с. 48].

Публіцистичний дискурс визначають як різновид інформаційно-орієнтаційного інституційного дискурсу, що реалізується за допомогою засобів масової комунікації та передбачає свідому та явно виражену авторську позицію [1]. Метою публіцистичного дискурсу є повідомлення про явища

навколишньої дійсності, її конструювання у текстах для передачі широкому колу осіб.

Публіцистичний дискурс характеризується значною кількістю кліше, готових до сприйняття блоків, зворотів та мовленнєвих стереотипів. З іншого боку, у публіцистиці існує чимало прийомів та форм, що не закріплені у мові та конструюються в умовах певної мовленнєвої ситуації, які використовуються з певною комунікативною метою.

Сучасна лінгвістика розглядає кожен мовний матеріал як частину певного дискурсу. Але в останні десятиліття відбулося зростання підстав, згідно з якими дослідники виділяють конкретні типи дискурсу, таким чином, зростає кількість описуваних дискурсів та їх різновидів.

Розуміючи під терміном дискурс «процес тематично обумовленого спілкування, який детермінований соціально-історичними умовами, а його специфіка відображена в сукупності текстів, які характеризуються концептуальною, мовленнєво-жанровою і прагматистичною своєрідністю» [2, с. 13], ми вважаємо за можливе виділення *автомобільного дискурсу*.

Автомобільний дискурс недавно увійшов в термінологію дискурсу і ще не набув поширення в лінгвістиці, тому наше дослідження є **актуальним**. Автомобільний дискурс є самостійним типом дискурсу, який володіє жанровою і мовною специфікою.

Мета статті – схарактеризувати стилістичні особливості публіцистичних текстів автомобільної тематики.

У роботі використовуємо **метод** лінгвістичного опису.

Завдяки інтенсивному розвитку автомобілебудування і суміжних галузей, з'явилася велика кількість видань подібної тематики – автомобільні газети і журнали, а також практичні рекомендації і навіть книги, що зумовило необхідність лінгвістичного розгляду текстів, які належать до автомобільної галузі. Активна глобалізація, розвиток комунікації призвели до того, що автомобільний дискурс став масовим і набув специфічних рис, які відрізняють його від інших типів спілкування. Він відноситься до певної частини широкої соціальної взаємодії, охоплює безліч сфер життя сучасного світу, а також тісно пов'язаний з різними видами людської діяльності.

Ми вважаємо логічним спиратися на широке розуміння автомобільного дискурсу і включити в нього будь-які мовленнєві утворення, суб'єкт, адресат або зміст яких притаманні сфері автомобілебудування.

Автомобільний дискурс є сукупністю усних та письмових текстів різних функційних стилів і жанрів, які зумовлені ситуаціями спілкування на «автомобільні» теми. Іншими словами, автомобільний дискурс виступає

особливою сферою комунікації, об'єктивованою тематично взаємопов'язаними текстами.

Автомобільний дискурс представлено науковими текстами: монографіями, науковими статтями, довідковими матеріалами, виданнями з історії автомобілебудування, крім того, навчальними текстами, призначеними для студентів і викладачів автомобільних, автодорожних і машинобудівних напрямів. Також до них належать рекомендації з експлуатації, технічного обслуговування та ремонту автомобілів, каталоги і прес-матеріали автомобільних компаній та інші типи текстів, які функціонують у професійній комунікації. Крім того, автомобільний дискурс об'єднує численні сфери життя сучасного суспільства, а завдяки цьому виступає найважливішим компонентом системи масових комунікацій. Автомобільний дискурс є одним із субдискурсів, які формують дискурс засобів масової інформації, має риси медійного дискурсу, а також має свої власні особливості.

Найбільший клас автомобільних видань складають універсальні журнали для автолюбителів і науковців: «Авто. Ріа», «Автопортал», «Автомобіль і електроніка. Сучасні технології», науково-виробничий журнал «Автошляховик України», які найбільш яскраво репрезентують сучасний автомобільний дискурс і мають специфічні мовностилістичні особливості.

Однією з яскравих стилістичних особливостей публіцистичних текстів автомобільної тематики виступає часте вживання автомобільного сленгу, а також розмовних варіантів термінів: «двірки» («склоочисники»), «бублик» («кермо»), «механіка» («механічна коробка передач»), «шипівки» («шиповані шини»), «галогенки» («галогенові лампи»). Завдяки перерахованим лексичним одиницям виконується не тільки номінативна функція, але також мова набуває додаткової експресивності й емоційності.

Тексти автомобільного дискурсу характеризуються такими специфічними ознаками, як оцінність, експресивність, авторська суб'єктивність. Організація тексту в більшості випадків залежить від авторської позиції й особистості. Наприклад, особистісне ставлення автора часто проявляється в стилі розповіді від першої особи: *«Видивляючись в стрункому ряді різномастних «Рено», спортивний «Кліо-III» мало не пройшов повз: з лиця його важко переплутати з більш пересічним побратимом. Обійшов по колу – вже веселіше! А я б узяв, напевно, «сімку»: вона все ж нехай трохи, хай усього на пів кроку, але ближче до сучасних стандартів»*. Розглянуті тексти будуються відповідно до закономірностей чуттєвого сприйняття: *«Азартно, комфортно і в той же час по-спортивному жорстко, але головне, дуже суперечливо стосовно до цих умов руху – ось перші враження від машини»*.

Метою автомобільного дискурсу є інформування і популяризація науково-технічного знання, а також вплив і рекламування, тому що ринок автомобільної преси має явно виражений сегмент профільної реклами, а саме реклами автомобілів і супутніх їм товарів і послуг.

Отже, публіцистичні тексти автомобільної тематики формують єдине комунікативне поле, яке входить у простір дискурсу засобів масової інформації як тематичний різновид дискурсу. Володіючи рисами реклами, публіцистики і науково-технічної статті, публіцистичні тексти автомобільної тематики представлені у вигляді синкретичного дискурсивного утворення, що функціонує в межах дискурсу засобів масової інформації.

Особливість відбору та організації мовних засобів в автомобільному дискурсі сучасних журналів залежить від приналежності розгляданих текстів до публіцистичного і медійного дискурсів.

Головною темою автомобільного дискурсу виступає автомобіль, який представлений в основному за рахунок метафоричної персоніфікації: домінування антропоморфної моделі служить ілюстрацією ставлення до автомобіля як до живого об'єкта.

Література

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
2. Звягина А. И. Транспортный дискурс: определение, характеристика и языковое оформление. *Вестн. Челяб. гос. ун-та: серия «Филология. Искусствоведение»*. Челябинск: ФГБОУ ВО «ЧелГУ», 2009. Вып. 39. С. 59–63.
3. Шевлякова Ю. О. Особливості дискурсу Інтернет-ЗМІ (на матеріалі англomовних онлайн журналів для підлітків). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2013. Вип. 38. С. 239–242.

Панченко Г. В.,
здобувачка,
Бердянський державний педагогічний університет,
науковий керівник – канд. філол. наук, доцент С. М. Глазова

ОНОМАСТИКА МАЛОЇ ПРОЗИ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА

Лінгвістика як наука є багатогалузевою і багатоаспектною, більшість аспектів якої на даному етапі не є до кінця розкритими і дослідженими. Ономастика ж як розділ мовознавства має також свою будову. Слов'янські ономастичні студії працювали у взаємодії з вивченням історії розвитку слов'янських мов. Початок їх пов'язаний з діяльністю видатного мовознавця ХІХ ст. Ф. Міклошича. Але проблема дослідження власних назв турбує філологів і сьогодні, що й свідчить про **актуальність** теми.

Мета роботи – схарактеризувати ономастичну лексику малої прози Василя Шкляра.

З середини 60-х рр. ХХ ст. ономастична лексика стає однією з найактуальніших у сучасній українській лінгвістиці, суттєво зросла кількість наукових робіт з аналізованої проблематики, виданих українськими лінгвістами. З ономастики виокремили та сформували дисципліни, предметом вивчення яких є конкретні класи власних назв, як от: **антропоніміка**, що вивчає власні імена людей, **етноніміка** – вивчає власні імена племен, народів, держав та **топоніміка** – дисципліна, яка вивчає географічні назви.

Увагу українських філологів-джерелознавців привертають й інші класи українського ономастикону, наприклад: **космоніми** (назви планет, зірок й інших космічних об'єктів), **теоніми** (імена релігійних та міфічних персонажів), **зооніми** (назви тварин та прізвиська) та інші.

З'являються також окремі наукові розвідки з зазначеної проблематики (Ю. Карпенко «Названия звездного неба» [4] та «Гідроніми Нижнього Подністров'я» [3]; І. Борисюка «Історія розвитку найдавніших українських назв професій» [1]; І. Железняк «Гідронімія України в її міжмовних і міждіалектних зв'язках» [3]; «Рось і етнолінгвістичні процеси Середньонаддніпрянського Правобережжя» [2]; О. Стрижака «Назви річок Запоріжжя і Херсонщини» [6]; Є. Отіна «Гідроніми Східної України» [5]). Однак більшість ономастичних публікацій українських науковців, датовані ХХ–ХХІ ст., належать до предмету вивчення таких історичних спеціальних дисциплін, як антропоніміка, топоніміка, етноніміка.

У художньому творі будь-якого митця оніми живуть особливим життям, до того ж їх художня виразність виникає завдяки осмисленню її реципієнтом у

відповідному контексті. Так, в оповіданнях Василя Шкляра «Як поживаєш, Баранчику?» та «Лотерея» нами знайдено значну кількість онімів.

Антропоніми у творі «Як поживаєш, Баранчику?» представлені особистими іменами героїв (*Женя, Мартірос, Поля, Семен, Галинка, Сергій, Петько, Оноксій* тощо). Також зустрічаються прізвище *Образцова: Галина Миколаївна Образцова загинула в бою від осколка снаряда* [8], перелік прізвищ із довідника (*Арканов, Аркасов, Аркахін, Бабаков, Бабенко, Баринов, Баранчик*), а також відомого прізвища письменника *Миколи Васильовича Гоголя: Мій улюблений письменник – Гоголь* [8].

Топонімів в історичному оповіданні небагато, часто зустрічаємо назву міста колишнього СРСР – *Ленінград: Я давно їй збирався сказати, як добре, що живе вона поблизу найвищої споруди Ленінграда, Ви часом не з Ленінграда?!, Ми ще зустрінемося в Ленінграді* [8] тощо), українське місто *Київ: Я працював у одній з лікарень Києва* [8], місто Вірменії – *Єреван: Йому ж найдалі їхати. Аж із Єревана, – додає Семен* [8]. Окрім назв міст, згадуються назви країн, як-от: *Спершу поїду на Україну, а потім до Вірменії* [8].

Наявні й урбаноніми у творі «Як поживаєш, Баранчику?» – це переважно пам'ятки архітектури в місті *Ленінград: Навесні 41-го ми саме закінчували Ленінградський медичний інститут, Ми мовчки поминули Ісаакіївський собор* [8] тощо. Також згадується назва вулиці *Чернишевська, двадцять шість, тридцять один* [8].

У невеликому гумористичному оповіданні «Лотерея» омоніми представлені переважно антропонімами. Лише два герої мають ім'я, це *Андрей: Треба вам, скажімо, верх викинути на хату — просить Андрея, треба підлогу постелити — гукайте Андрея* [9] та *Марина: ...щоб і жінка Марина (завтовшки така, що треба три Андреї скласти до купи) виглядала як нова копійка, і вони вдвох ішли «на кіно»* [9]. Інших героїв оповідання кличуть за прізвищем (*Безверхий, Захарчук, Красуцький, Куліш*) чи за ім'ям по батькові (*Панасович, Максимович*). Те, що у творі більше саме прізвищ та імен по батькові, говорить аніж не про фамільярність, а про близькі, тісні і дружні стосунки всіх мешканців села.

Окрім антропонімів, в оповіданні є порейонім *Москвич-412: навпроти номера й серії його квитка чорним по білому написано друкованими літерами – «Москвич-412»* [9].

Топонімів та інших розрядів онімів в оповіданні «Лотерея» немає, зрозуміло, що дія відбувається в невеличкому українському селі, жодні назви, жодні географічні об'єкти не згадуються. Такий мінімалізм ономастичного простору і передбачений жанрами малої прози.

Отже, із середини ХХ ст. кількість наукових робіт українських лінгвістів із ономастики зросла. Вивчення власних назв характеризується конкретними класами. Здобутки українських учених у цій галузі є досить вагомими.

Отже, мала проза Василя Шкляра багата на оніми, вони в ній живуть своїм особливим життям. Так, знайдені топоніми, антропоніми, урбаноніми, порейоніми дають можливість зрозуміти, що події відбуваються у роки війни тодішнього СРСР, антропоніми ж дають уявлення про походження головних героїв та їх національний склад.

Література

1. Борисюк І. Історія розвитку найдавніших українських назв професій. *Київська старовина*. 2000. № 4. С. 135 – 140.
2. Желєзняк І. М. Рось і етнолінгвістичні процеси Середньонаддніпрянського Правобережжя. Київ: Наукова думка, 1987. 204 с.
3. Карпенко Ю. А. Гідроніми Нижнього Подністров'я. Київ – Одеса: Вища школа, 1981. 112 с.
4. Карпенко Ю. А. Названия звездного неба. Москва: Наука, 1985. 230 с.
5. Отін Є. С. Гідроніми Східної України. Київ – Донецьк: Вища школа, 1977 р. 156 с.
6. Стрижак О. С. Назви річок Запоріжжя і Херсонщини. Київ: Наукова думка, 1967. 127 с.
7. Шкляр В. М. Лотерея. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=5175> (дата звернення: 28.10.2021).
8. Шкляр В. М. Як поживаєш, Баранчику? URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=5186> (дата звернення: 28.10.2021).

Пономарь О. А.,
здобувачка,
Бердянський державний педагогічний університет,
науковий керівник – д-р філол. наук, професор Новик О. П.

ІНТЕРМЕДІАЛЬНІСТЬ РОМАНУ БОРИСА КРАМЕРА «ЗЛАМАНІ СХОДИ»

Вступ. У 20–21 століттях набирає обертів взаємодія літератури з іншими видами мистецтва. У ХХ ст. з'явився новий компаративний літературознавчий напрям, що отримав назву міжмистецьке порівняння (англ. *interartcomparison*), завдяки якому розв'язуються складні питання щодо інтерпретації зв'язків літератури з іншими видами мистецтва. Уперше вжив цей термін Дік Гіггінс, американський художник, поет. Поняття ж «інтермедіальність» застосував О. Ханзен-Леве, зазначивши, що ця «співпраця гетерогенних художніх форм у рамках одного інтегрального медіума (театр, опера, кінофільм, перформанс тощо), а також єдиної мультимедійної презентації відбувається при зовсім інших інтертекстуальних умовах і виявляє інші кореляції, ніж у випадку мономедіальної комунікації (літературний текст, німе кіно тощо)» [1, с. 291]. В українському культурному просторі цей термін інтерпретує зокрема В. Просалова: «Інтермедіальність – це спосіб кореляції мистецьких явищ, наявність у художньому творі елементів, транспортованих з інших видів мистецтв» [4, с. 116–117].

Борис Крамер – це нове ім'я у детективній прозі. Василь Добрянський (справжнє ім'я) – автор багатьох прозових творів, поміж яких і детективи. «На мій погляд, детектив – це цікава історія, розказана цікаво і справжньою живою мовою. Таку книжку читач обов'язково захоче взяти в руки і прочитати. Детектив – це масова література, котра виходить великими накладками із так званої високої полиці. Сьогодні більшість людей ходить у кіно на бойовики, читає детективи, а детектив диктує культуру», – зауважує митець [2]. Автор переконує, що використовує класичну манеру написання детективів. Проте «Зламани сходи» – яскравий приклад використання інтермедіальності, що свідчить про модернізацію та оновлення канви класичних детективів письменника. **Актуальність дослідження** зумовлена виразним дискурсом щодо інтермедіальності в літературі загалом і прикладами інтермедіальності у детективному романі Бориса Крамера «Зламани сходи» конкретно.

Метою статті є дослідження особливостей поетики інтермедіальності в романі Бориса Крамера «Зламани сходи». Реалізація поставленої мети передбачає виконання **таких завдань**: з'ясувати зміст і сутність поняття

«інтермедіальність» у сучасній літературі; проаналізувати використання інтермедіальності в романі.

Виклад основного матеріалу. Створити детектив «Зламні сходи» Борис Крамер вирішив, надихнувшись піснею Лед Зеппелін «Stairway to Heaven»: «Якось я випадково послухав баладу англійського гурту «Лед Зеппелін» «Stairway to Heaven» – «Сходи до небес». Це пісня моєї молодості» [5]. Червоною ниткою ця пісня пронизує всі сюжетні лінії. Закордонну ретромузику часто використовують сучасні автори і представляють оригінальним художнім образом. Відома мелодія «Сходи в небо» в романі «Зламні сходи» є рушійною в розвитку подій у тексті.

Твір насичений різноманітними пригодами, на що розрахована його жанрова специфіка. Втечі, переслідування, обмін інформацією, пошук правди, спогади, – усі ці ознаки детективного жанру розкривають трагічну подію – 22 вересня 1978 року. Троє чоловіків, що разом працювали на телефонній станції, – начальник АТС Дмитро Вербицький, оператор Северин Нечитайло й молодий працівник Петро Холоденко, виїхали з міста Емська на полювання, але зникли за невідомих обставин, не залишивши жодних слідів. Протягом сорока років таємниця не була розгадана. Вона не давала спокою найріднішим, зокрема Настасії Андріївні Холоденко, яка не вірила в загибель чоловіка, зберігала йому вірність і, помираючи від важкої хвороби, попросила сина: «Знайди тата! Він живий!... Він тебе чекає!...» [3, с. 21].

Важливим елементом, що засвідчує інтермедіальність у детективі «Зламні сходи» є стара бобіна із записом пісні «Сходи в небо». Музика – це один із головних персонажів твору, вона з'являється на початку, тісно зв'язавшись з батьком, та не зникає до кінця. Автор розповідає про захоплення молодого Петра Холоденка цією піснею, передає її мелодійність і зворушливість. Знайшовши стару касету та завітавши до антикварної крамниці задля того, щоб прослухати музику, головний герой активує панораму минулого: «Бобіна закрутилась, «Юпітер» зашипів... Голосний звук раптом увірвався в тісну крамничку, як вітер, що поривом розчинив вікна й двері» [3, с. 31]. Саме тоді ми вперше чуємо ці доленосні рядки: «There's a lady who's sure / All that glitters is gold / And she's buying a stairway to heaven. / When she gets there she knows, / if the stores are all closed / With a word she can get what she came for. / Ooh, ooh, and she's buying / a stairway to heaven» [3, с. 31].

Пісня пов'язала сім'ю. Завдяки їй головний герой дізнався про експерименти психів-лікарів («У Селігмана схема порятунку з безвихідної ситуації називається «Абетка». У мене – «Кроки по східцях до неба» [3, с. 118]), що працювали у блоці «Зет», над індивідом Боркою Коломійцем. Здавалося б, яке відношення має Борка Коломієць до головного героя Юрія Холоденка та

його батька Петра? І знову, улюблена пісня батька «Сходи до небес» та постійне її наспівування Боркою Коломійцем нашттовхує читача на певні висновки.

Уведення легендарної музики в сюжет увиразнює стосунки персонажів, пробуджує почуття, поєднує часові виміри. Вона супроводжувала головного героя протягом усього його сюжетного життя. Юрій Холоденко слухав пісню у період найбільшого відчаю та шаленої втоми, у моменти цілковитого захоплення справою розшуку батька та спокою: «Був рішучий, бо не знав, куди це мене приведе. Немає змоги ані розвернутися, ані проїхати далі, на Щусєва. Запакували. Стомлений вуличним шумовинням, упав за кермо. Знічев'я упхав Жорин диск у програвач. Зазвучала мелодія «Stairway to Heaven» про леді, яка переконана: усе, що блищить, то золото. Вона купує собі сходи на небеса» [4, с. 154]. Пісня допомогла розв'язати сорокарічну таємницю, яка забрала життя трьох чоловіків. Бо, якби не бобіна зі «Stairway to Heaven», на яку хтось записав розмову двох коханців, ніхто б не дізнався про таємні зв'язки, які закінчилися декількома смертями.

Зв'язком між минулим і сьогоденням є пісня «Сходи в небо». У кінці твору музика вступає у свою останню, вирішальну роль. По дорозі додому в машині з мовчазним батьком за спиною Юрій вмикає програвач, і «Роберт Планта під гітару Джиммі Пейджа заспівав про шепіт трав, який пророчить, що скоро в нашій серці пісня прокинеться й сурма приведе нас до тьми...» [3, с. 233]. Ця мелодія, давно забуте звучання наче повертає старого у реальність: «На батьковому лиці відбулися зміни – з'явився рум'янець. Попустилися стиснуті губи. Вилиці зарухались, ніби він мав ось-ось щось сказати. На впалих щоках поглибились зморшки. Зіниці звузились і розгублено забігали по дорозі, що рухалась назустріч...» [3, с. 234]. Фінал розповіді ліричний і життєдайний. В епілозі Борис Крамер повідомляє: «Юрій разом із дружиною Ією та сином Ігорем переїхали в Емськ... Разом вони доглядають батька й дідуся. Чоловік, якого через сорок років знайшли в притулку, досі не говорить, але все розуміє й надовго застигає біля портрета Настасії» [1, с. 236].

Висновки. Отже, детективний роман Бориса Крамера «Зламани сходи» є яскравим прикладом взаємодії двох видів мистецтв. Інтермедіальність – це головна риса, оскільки автор в основу сюжету поклав баладу англійського гурту Лед Зеппелін «Stairway to Heaven», яка стала зв'язком між головними героями та перипетіями, які траплялися на їхньому шляху. Риси детективу органічно поєдналися з музикою та забезпечили динамічність сюжету і ефектність розв'язки.

Література

1. Hansen-Löve A. Intermedialität und Intertextualität. Probleme der Korrelation von Wort- und Bildkunst – Am Beispiel der russischen Moderne. Dialog der Texte. Hamburger Kolloquium zur Intertextualität. Wiener Slawistischer Almanach, Sonderband 11. Wien, 1983. P. 291–360.
2. Бодак В. Цікава історія. URL: <https://www.facebook.com/ZahidnyyKuryer/posts/456576651881488/> (дата звернення: 15.10.2021).
3. Крамер Борис. Зламани сходи. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 240 с.
4. Просалова В. А. Інтертекстуальний аналіз: теорія і практика: навч. посіб. Вінниця, 2019. 206 с.
5. Федоряк О. Короноване слово, або Куди привели письменника Василя Добрянського його «Зламани сходи»... URL: <https://galychyna.if.ua/analytic/koronovane-slovo-abo-kudi-priveli-pismennika-vasilya-dobryanskogo-yogo-zlamani-shodi/> (дата звернення: 15.10.2021).

Пронька М. Р.,

здобувачка,

Бердянський державний педагогічний університет,
науковий керівник – канд. філол. наук, доцент **С. М. Глазова**

СОЦІОЛЕКТИ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА УКРАЇНСЬКОГО МОВНОГО СЕРЕДОВИЩА

Започаткував традицію вживання ненормативної лексики в українській літературі ще Іван Котляревський в «Енеїді», однак майже впродовж 200 років вживання такої лексики було під табу. Зламав це табу Лесь Подерв'янський у своїх п'єсах («Гамлет», «Кацапи» тощо), що широко розійшлися в аудіозаписах в 1990-ті роки і стали вельми популярні в молодіжному середовищі [8].

Сьогодні ж, в добу постмодернізму, як стверджує дослідниця Л. Клепуц, відхід від цензури творів позначився «розширенням еротичного простору в соціокультурному дискурсі, легітимацією культури андеграунду та виходом на лінгвістичну сцену зниженої лексики, а часом і прямої вербалізації її

семантично найсильніших лексем» [3, с. 85], що й свідчить про **актуальність** обраної теми.

Мета дослідження – визначити історію дослідження соціалектів у філологічному науковому просторі та їх різновиди.

Оскільки ненормативна лексика поділяється на соціолекти (жаргон, сленг, аргі) та вульгарну (обсценна лексика й евфемізми), розглянемо ці поняття детальніше, щоб краще зрозуміти їхні стилістичні особливості. Адже нерідко ці поняття перетинаються й визначити, до якої з груп належить те чи те слово, досить складно.

На думку дослідниці Н. Шульжук, найістотношою проблемою в дослідженні експресивного розмовного мовлення є неструктурованість та недосконалість термінологічного апарату, що є першопричиною різнотлумачень понять «арго», «жаргон» і «сленг». Відсутність логічно вмотивованої термінології призводить до сумбурності в лексикологічних та лексикографічних працях, що значно перешкоджає системності відповідних досліджень [10, с. 105].

Термін соціолект є одним із основних у соціолінгвістиці й визначається як «різновид мови, що характеризується її використанням у межах певної соціальної групи – станової, професійної, вікової тощо» [6, с. 205]. Проте, хоч усі соціолекти характеризуються приналежністю до певної соціальної групи, кожен із них має певні особливості.

На перший погляд, поняття жаргону, сленгу та аргі тотожні. Так, академічний тлумачний словник української мови пояснює термін **жаргон**, як мову «якоїсь соціальної чи професійної групи, що відрізняється від загальнонародної наявністю специфічних слів і виразів, властивих цій групі». **Сленг** визначається як «розмовний варіант професійного мовлення; жаргон», а **арго** як «умовна говірка якого-небудь соціального середовища (групи, гуртка тощо), в якій є специфічні слова й вислови, незрозумілі для сторонніх; жаргон» [1; 2].

Щоб краще розібратися у цих поняттях, звернемося до визначень науковців. Л. Ставицька визначає сленг як практично відкриту мовну підсистему ненормативних, стилістично-знижених лексико-фразеологічних одиниць, які виконують експресивну, оцінну та евфемістичну функції [8, с. 42]. А жаргон, в свою чергу, – це напіввідкрита лексико-фразеологічна підсистема, що застосовується певною соціальною групою з метою відособлення від решти мовних спільнот.

Дослідник В. Нестерович трактує сленг як «міський соціолект, який виник із арго різних замкнених соціальних груп (правопорушників, крамарів, ремісників, в'язнів, бурсаків-учнів, вояків, інтернет-спільноти) як емоційно

забарвлена лексика низького й фамільярного стилю (зрідка й словотворів: випивóн — пиятика, закусо́н — закуска), поширена серед соціальних низів і певних вікових груп (ремісничої, шкільної молоді) міст». Науковці також сходяться на думці, що сленг є неофіційною, живою та вкрай динамічною лексикою [4, с. 7].

Враховуючи також визначення аргю як одного «з різновидів соціальних діалектів, штучно створеної умовної говірки якої-небудь вузької замкненої соціальної або професійної групи, що незрозуміла для сторонніх» [9, с. 31], а також як «спеціальний умовний жаргон вузької соціальної групи, набір незрозумілих для сторонніх людей слів і висловів, який вживається з метою ізолюватися від інших» [7, с. 107], можна зробити висновок, що критерієм розрізнення всіх трьох груп соціолектів є ступінь відкритості лексики кожного з них. Таким чином, до найбільш відкритої лексичної підсистеми належить сленг; жаргон – напіввідкрита лексична підсистема; а аргю – найбільш закрита лексична підсистема.

Дослідниця Л. Ставицька стверджує, що найскладнішою структурою з-поміж варіантів мови інших соціальних груп є молодіжний сленг, бо «саме в ньому поширені елементи тюремного жаргону, жаргону наркоманів та інших соціальних груп, а також іншомовні запозичення. Статусу сленгізмів набувають елементи польської розмовної, діалектної лексики та фразеології, що засвоюють у готовому вигляді або набувають семантичних граматичних трансформацій» [8].

Основною причиною появи сленгу дослідниця Н. Шульжук вважає «переосмислення значення загальноновживаних слів: базар (розмова), дупло (обличчя), дятел (дурний), зелень (долари США), капсули (сусіди), капуста (гроші), молоток (розумний), наїхати (накричати на когось), плуг (тугодум), прокол (помилка), простирадло (конспект), труба (мобільний телефон), шпала (висока дівчина) та ін.» [10, с. 105]. На її думку, сленг, будучи відкритою системою, постійно поповнюється новими словами, які відображають зміни в нашому житті, він є своєрідною школою словотворчості, мірилом дотепності мовців. Як тільки сленгізм стає загальноновідомим, мовець швидко втрачає до нього інтерес і замінює його іншим, тому сленг можна вважати своєрідним «фільтром» новотворів.

Дослідник Я. Рибалка вважає приклади використання соціолектів як у мовленні, так і в художній літературі важливим елементом самовираження, оскільки «поява «сленгізмів» у мовленні свідчить, що мова є живою, що в ній відбуваються динамічні процеси, з'являються нові слова, які є частково реакцією на вимоги часу» [5, с. 220]. Сленг – це своєрідний код, знаючи який, можна дізнатися про співрозмовника більше, ніж він хоче розповісти про себе.

Враховуючи його актуальність та значущість у соціумі, не варто також недооцінювати його роль і в художній літературі.

Як сленг, так і жаргонна лексика, на думку Я. Рибалки, – це «частина художньо-словесної творчості письменника, у царині її естетичного перетворення виявляється індивідуальне мистецтво слова, іншими словами, жаргонізми органічні й структурі художнього мікрообразу, а тонкі семантичні та емоційні нюанси слова письменник «експлуатує» для створення неповторного світу індивідуальних смислів та естетичних узагальнень» [5, с. 214].

Отже, соціолекти – невід’ємна складова українського мовного середовища. Їх наявність – ознака того, що наша мова жива і реагує на розвиток та зміни у суспільстві. Тому дослідження цієї специфічної лексичної одиниці доволі актуальне. А використання їх у художній літературі – закономірна реакція майстрів слова на потреби та особливості потенційної читацької аудиторії.

Література

1. Академічний тлумачний словник (1970-1980): *онлайн-версія «Словника української мови» в 11 томах*. URL: <http://www.sum.in.ua/> (дата звернення: 15.10.2020).
2. Алексєєва Л. О., Глазова С. М. Метафоричні конструкції у мовотворчості символістів як типовий вияв синестезії. Стратегії розвитку та пріоритетні завдання філологічних наук: *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 18–19 жовтня 2019 р.* Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2019. С. 7–11.
3. Клепуц Л. Стратегії класифікації ненормативної лексики. *Гуманітарні та соціальні науки: матеріали I міжнар. конф. молодих вчених HSS-2009, Львів, 14–16 травня 2009 року*. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. С. 84–87.
4. Нестерович В. Ф. Виборча кампанія: Словник сленгових термінів та виразів. Київ: Ліра, 2020. 648 с.
5. Рибалка Я. І. Жаргонізми в літературі: мовні викрутаси чи зона підвищеної небезпеки? (на матеріалі роману «Архе» Л. Дереша). *Дослідження з лексикології і граматики української мови*. 2014. № 15. С. 212–221.
6. Словарь социолингвистических терминов / за ред. М. И. Исаева. Москва, 2006. 312 с.
7. Словник сучасного українського сленгу / упор. Т. М. Кондратюк. Харків: Фоліо, 2006. 349 с.
8. Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови. Київ: Критика, 2005. 464 с.

9. Українська мова: енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. Вид. 2-ге, випр. і допов., Київ: «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 820 с.

10. Шульжук Н. В. Сленг як нелітературний пласт сучасної української лексики. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Філологічна. 2011. Вип. 21. С. 102–112.

Різниченко О. С.,

здобувачка,

Бердянський державний педагогічний університет,
науковий керівник – канд. філол. наук, доцент **О. А. Крижко**

СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МЕТАФОРИ В ІНДИВІДУАЛЬНО-ХУДОЖНІЙ КАРТИНІ СВІТУ Д. ПАВЛИЧКА

Засвідчуючи найвищий рівень оцінності, експресивності, образності, слово в художньому тексті набуває індивідуальних стильових змін. Воно в авторському осмисленні постійно живить поезію, через творчість словом митець передає особистісне бачення світу.

Особлива роль у представленні індивідуально-художньої картини світу відводиться метафорі. Метафора є тим універсальним засобом, який спонукає до взаємодії пізнавальних процесів, емпіричного досвіду, культурного надбання народу, щоб у мовній формі відобразити чуттєво не сприймані явища об'єктивної дійсності і зробити наочною невидиму картину світу, тобто створити її мовну картину, яка складається за рахунок словесно-образних асоціацій, слів і виразів.

Дослідженню метафор, як складових поетичної мови письменників, присвячені праці В. Дятчук, Л. Пустовіт [1], В. Кононенка [2], Ю. Лазебника [3], А. Мойсієнка [4], Л. Ставицької [5], що продовжують традиції вивчення цих тропів, започатковані М. Костомаровим, М. Максимовичем, О. Потебнею.

У полі зору лінгвістів поряд із власне мовними й індивідуально-художніми перебувають так звані базові, фундаментальні, архетипні метафори, які групуються як за аналогією, так і за асоціаціями між різними групами понять, творять дрібніші метафори і різновиди метафор. Семантичне поле

метафори тісно пов'язане з національно маркованими образними картинами світу, онтологічними моделями світу.

Структуру авторської картини світу складають концепти, які містять інформацію про ті чи інші об'єкти дійсності. Сукупність концептів, поєднаних на підставі певної ознаки, складає концептосферу. Серед компонентів аналізованої концептосфери виділяємо концепти «сонце», «зірка», «зорі», «місяць», «земля», «час» як особливо значущі для розуміння поетичних творів Д. Павличка, що становить **актуальність цього дослідження**.

Мета роботи – проаналізувати стилістичні та семантичні особливості метафор в індивідуально-художній картині світу Д. Павличка. У процесі дослідження розв'язуються такі **завдання**: 1) розглянути поняття мовної картини світу, індивідуально-художньої картини світу у сучасній мовознавчій науці; 2) проаналізувати метафору як структурно-семантичну категорію; 3) розкрити роль метафори у формуванні індивідуально-художньої картини світу Д. Павличка. У роботі використовується описовий **метод** з елементами контекстуального та лінгвостилістичного аналізу.

Мовна картина світу письменника репрезентує його концептуальну картину світу, яка, з одного боку співвідноситься із загальнонародною концептуальною картиною світу, а з іншого – містить властиві лише даній індивідуальності концептуальні поняття, що відображають у художніх текстах особистість митця. Мовна картина світу письменника відображається у текстах його творів, що є проєкцією одночасно двох об'єктів: певного фрагменту дійсності та індивідуальності автора. Коли об'єктивні знання про світ внаслідок осмислення автором набувають у художньому творі суб'єктивного вираження, то можна говорити про наявність авторської картини світу, одиницями виміру якої виступають метафори.

Зокрема, у творчості Д. Павличка особливу роль відіграють ті одиниці мови, що передають почуття, емоції, внутрішній світ людини. Структуру авторської картини світу складають концепти. Особливе місце посідає концепт «сонце», генетично зумовлений фольклорною й літературною традицією. Образ сонця, світла в різних його варіаціях – один із ключових у творчості поета, оскільки без сонця й світла взагалі не було б життя на Землі.

Для української мовної картини світу характерним є уявлення про сонце як про живу істоту, що знаходить свій вияв у переосмисленні стертої метафори: «сонце встало», «сіло, пішло, зайшло». Поет використовує так звані персоніфіковані метафори, побудовані на олюдненні, оживленні небесних образів: «Стомлене сонце спочити лягає / Гори приймають його на нічліг...».

У творах Д. Павличка привертає увагу символіка сонця як життя, радості, успіху. У цих рядках відчувається зв'язок з українською

етнотрадицією: *«Радуйся, що сяє калач і виногроно / З темряви рождається сонця новизна...»*. Характеристика концепту «сонце» у творчості поета має відображення міфопоетичної свідомості, залюбленості у рідне слово, ментальних атрибутів українського етносу.

Загалом різна космологічна символіка в творчості письменника досить виразно демонструє зв'язок сакрального із духовними цінностями українського народу. У поезіях Д. Павличка зображене чисте зоряне небо, що є провісником Бога: *«Веди мене, дорого правоти / Як не мені, дай іншому дійти / На тихі води і на ясні зорі»*.

Д. Павличко зображує символи місяця, неба, зірок як вічні мотиви: життя і смерть, сенс людського буття, кохання. Водночас художній світ забарвлений драматичними нотами. Змальовані поетом картини й образи і досі дивують своєю емоційною силою: *«Не треба нам нічого, все для тих / Що після нас прийдуть під вічні зорі»*. Метафори на позначення концепту «зорі» базуються на християнських та народних міфологічних уявленнях.

Здавна земля має космогенний вплив на людину. В українській художній літературі цей духовний зв'язок людини із землею трактується зазвичай як поєднання. Земля в Д. Павличка – це джерело життя, це і колиска, і рідна мати, і рідна мова, і Вітчизна. В поетичних творах Д. Павличка концепт «земля» виступає у таких значеннях: 1) «земля – ґрунт»: *«...хай морем золотим пшениця / Затопить землю кам'яну»*; 2) «земля – планета»: *«Снігам навстріч несе мене Земля»*; 3) «земля – Батьківщина, Україна»: *«Земле возз'єднана, земле розкута / Мати стражденна, ласкава моя / Стіли кайдани, розпалися пута / З пісні встає України сім'я»*; 4) «земля – дівчина, матір, годувальниця»: *«Так я відкрив, що полум'я любові / Плачі і радощі в моїй душі / Все з одності землі моєї й крові»*; 5) «земля – протиставлення небу, місце життя людей»: *«Все, що в землі, підніметься з землі / Заграє в небі золотім гіллі»*.

Проблема часу є досить цікавою і водночас чи не найскладнішою для осмислення творчого доробку митця. Сутність художнього часу закодована у філософії переживання миті, у філософії серця, філософії щастя. Миттєвість у творчості Д. Павличка, як позбавлений тривалості фрагмент буття, являє собою протилежність часу як довгочасності: *«Вічності сила срібляста як ртуть / Б'ється в каміння»*. У поетичній картині світу Д. Павличка виділяються дві часові парадигми – національна, пов'язана з мотивами вічного, та біографічна, в якій відбито існування в площині сьогодення.

Отже, проведене дослідження засвідчує, що елементи концептосфер «сонце», «зірки», «зорі», «земля», «час» вербалізуються у художній картині світу поета такими засобами мови, як ускладнені розгорнуті метафори,

антропоморфні метафори, метафори-порівняння, метафори з різною емоційно-оцінною конотацією, метафори-символи та метафори-синестезії.

Література

1. Дятчук В. В., Пустовіт Л. О. Семантична структура і функціонування лексики української літературної мови. Київ: Наук. думка, 1983. 156 с.
2. Кононенко В. І. Українство в словесній символіці. *Мовознавство: Тези та повідомлення III Міжнародного конгресу україністів*. Харків: Око, 1996. С. 229–231.
3. Лазебник Ю. С. Від поетичного слова до поетичної мови. *Мовознавство*. 1994. № 1. С. 40–46.
4. Мойсієнко А. К. Віршовий текст як динамічна структура. *Мовознавство*. 2002. № 2–3. С. 3–10.
5. Ставицька Л. О. Естетика слова в українській поезії 10–30-х рр. XX ст. Київ: Правда Ярославичів, 2000. 156 с.

Скидан К. С.,
здобувачка,

Бердянський державний педагогічний університет,
науковий керівник – канд. філол. наук, доцент **О. А. Крижко**

СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XX СТОЛІТТЯ

Сучасні мовознавці розглядають слово як одну з найважливіших мовних одиниць, у якій фіксуються наслідки пізнавальної діяльності людини в узагальненому вигляді. Значення слова і його роль у мові визначаються, по-перше, складними і багатоманітними зв'язками з позамовною дійсністю – явищами, які воно називає, суспільством, у якому слово функціонує, індивідуально-психологічними процесами, що відбуваються у свідомості людини при засвоєнні і використанні мови; по-друге, його місцем у мовній системі, зв'язками з іншими її елементами.

У сучасній лінгвістиці значення слова аналізують у межах структури,

що складається з кількох ієрархічно зв'язаних між собою підструктур, одним із компонентів якої є семантика.

Проблемі дослідження семантичної структури слів присвячені праці таких мовознавців, як В. Дятчук, Л. Пустовіт [1], М. Кочерган [2], В. Левицький [3], Л. Лисиченко [5] та ін.

Мова художньої літератури з її прагненням до оновленого слова, до видобування з лексичної семантики нових значеннєвих відтінків дає вичерпний матеріал для вивчення системно-семантичних відношень у лексичних групах із загальною семантикою «мораль», «етика». У зв'язку з цим встановлюються не лише особливості слововживання, розширення поетичного словника, а й загальні тенденції зміни синонімічних та антонімічних відношень у зазначених вище лексико-семантичних групах, закономірності розвитку семантики тих слів, які означають ставлення людини до інших, до навколишнього світу взагалі.

У роботі здійснюється аналіз семантичної структури морально-етичних категорій в українській поезії другої половини ХХ ст., зокрема, досліджуються мовні засоби вираження цієї лексики, відношення полісемії, метафоризації, синонімії, антонімії, омонімії, що і становить **актуальність цього дослідження**.

Мета дослідження – проаналізувати семантичні процеси, що відбуваються у значеннєвій структурі морально-етичних категорій в українській поезії другої половини ХХ століття, що передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) проаналізувати теоретичні основи вивчення семантичної структури слова; 2) дослідити семантико-функційні та синтаксичні особливості об'єкта оцінного висловлення; 3) встановити мовні засоби вираження морально-етичних категорій у поезії І. Драча, Д. Павличка, Б. Олійника, П. Ребра та інших українських письменників другої половини ХХ століття. У роботі використовується описовий **метод** з елементами контекстуального та лінгвостилістичного аналізу.

Об'єднання слів на позначення морально-етичних категорій в окрему лексико-семантичну групу здійснюється на основі принципу семантичної спільності. Зокрема, такі загальні семантичні групи, як «добро» і «зло» об'єднують в окрему групу дієслова, іменники, прикметники, прислівники. У досліджуваних творах вживається група іменників, семантика яких є своєрідним поєднанням денотативного й оцінного компонентів. Це узагальнені назви, до яких часто звертаються поети: *добро, честь, доля, лихо, нещастя, повага, справедливість, страждання*. Лексична група цих узагальнених назв протиставляється групі конкретних назв: *вбивство, злодії, кат, езекутор*.

Найчисленнішу групу становлять прикметники із спільним значенням «добрий – недобрий». Більшість слів цього мікрополя пов'язана з характеристикою особи з точки зору суспільної моралі (*славний, благословенний, праведний, добрий, веселий, щасливий, ясний, життєлюбний, вродливий*) або психологічною характеристикою людини (*дволикі, криводушні, тупі, лякливі, дрібні, жорстокі*), що досягається за допомогою суфіксів *н, ив, ав*. Первинні прикметники використовуються при характеристиці дій, вчинків, предметів, явищ («*зле діло*», «*зла насолода*», «*люте страждання*», «*люта лож*»), наявні також похідні прикметники («*грізна воля*», «*мертвотний пласт*», «*грішний хліб*»).

В українській поезії другої половини ХХ століття наявні образи опредмечених понять, які набувають людських рис, що змальовуються за допомогою якісно-означальних прислівників. Зокрема, у поезії П. Ребра найчастіше вживається образ хліба, пшеничного колосу, материнського слова («*Проростай, наливайся **щасливо** / Й подаруй нам бентежну ту мить*»), тоді як у поезії Б. Олійника за допомогою прислівників *хмільно, сонячно* змальовується внутрішній стан героя («*Під Золотими воротами / Ми зупинились од щастя погублені. / Ти цим каштанам – ровесниця... / Так мені **хмільно, сонячно** так мені*»).

Лексико-семантична варіативність слова має парадигматичні відношення (полісемія, синонімія, антонімія, омонімія). Так, в українській поезії другої половини ХХ ст. полісемія спостерігається у семантичній структурі слова *добро*: 1) «все позитивне, добре, корисне»: «*Буде час такий, / Коли закон **добра** все переважить*» (Д. Павличко); 2) «матеріальні блага, душевний спокій»: «***Добра** не хоче наділити людині, / Як тільки за її тортури й муки, / І дух її виховує, мов кат, / Лиш болями і страдництвом*» (Д. Павличко).

Засобом розширення значеннєвого обсягу морально-етичних категорій в українській поезії другої половини ХХ століття є використання різнотипних за граматичною будовою та семантикою метафор. Досить поширеними є метафори, що становлять словосполучення типу «дієслова + іменник»: «*Але **свобода не горить**, вона лишень чорніє з болю*» (Д. Павличко).

При створенні певного образу, позитивної оцінки поети найчастіше використовують прикметникові метафори: «*Вона – **чистота правічна**, / біла жіноча **печаль**, / Прошита нитками жіночої **тихої туги***» (І. Драч).

У досліджуваних творах вживаються такі групи лексичних синонімів: 1) синоніми, що слугують для виявлення ступеня чи міри ознаки, якості або стану: «***Улєсливі** ксьондзи та шляхтичі **лукаві** / Придумали тобі цю помсту **недарма***» (Д. Павличко); 2) синоніми, що розрізняються характером дії: «*Щоб*

ти не знала розпачу і суму, / Щоб ти не умилає кров'ю і сльозами, / Щоб ти чужого не терпіла глуму» (Д. Павличко).

Додатковий семантичний компонент у семантичній структурі морально-етичних категорій створюють антоніми. Так, Д. Павличко *добру* протиставляє такі синоніми, як *тортури*, *біль*, *страдництво*, що виступають на позначення «зла»: *«Добра не хоче наділити людині, / Як тільки за її тортури й муки, / І дух їх виховує, мов кат, / Лиш болями і страдництвом»*.

В українській поезії другої половини ХХ століття переважно вживаються граматичні омоніми, зокрема омоформи, які несуть в собі морально-етичну оцінку предметам, явищам або вчинкам: *«Я чую добре і на віддалі, / Як рута шепчеться в дворі»* (П. Ребро); *«На гострі брили кинули його / І прикували боговою люттю / За те, що в муках праведних вогонь / Він передав на добре діло людям»* (Б. Олійник).

Отже, розширення семантичної структури морально-етичних категорій у сучасній українській поезії другої половини ХХ століття відбувається за рахунок таких семантичних відношень, як полісемія, метафоризація, синонімія, антонімія, омонімія.

Література

1. Дятчук В. В., Пустовіт Л. О. Семантична структура і функціонування лексики української літературної мови. Київ: Наук. думка, 1983. 156 с.
2. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підруч. для студентів філол. спеціальн. вищ. закладів освіти. Київ: Академія, 1999. 288 с.
3. Левицький В. В. Сучасне розуміння структури лексичного значення. *Мовознавство*. 1985. № 5. С. 12–19.
4. Лисиченко Л. А. Лексикологія сучасної української літературної мови. (Семантична структура слова). Харків: Вища шк., 1976. 114 с.

Скуратовська Д. В.,
здобувачка,
Бердянський державний педагогічний університет,
науковий керівник – д-р пед. наук, доцент **В. А. Нищета**

ДИСКУСІЯ В ШКІЛЬНІЙ МОВНІЙ ОСВІТІ ЯК МЕТОД НАВЧАННЯ

Дослідження лінгводидактичних параметрів формування еристичних умінь десятикласників у процесі опанування дискусії в ролі змістового компонента навчання практичної риторики на рівні профільної середньої освіти в ЗЗСО було б неповним, якщо оминати увагою позицію **дискусії як методу навчання й методу навчання мови** зокрема.

Метод є філософською категорією й визначальним концептом науки, а категорію методу навчання визнають (1) одним із найважливіших структурних компонентів і ключовою категорією освіти й (2) основою предметних методик, адже методику логічно розуміти як сукупність методів.

Категорія «метод навчання» одночасно одна з найбільш дискусійних. С. Бондар подає таке узагальнене визначення: «Методи навчання – це впорядковані способи взаємопов’язаної діяльності вчителя й учнів, спрямовані на розв’язання навчально-виховних завдань» [2, с. 493]. Наголошуючи на потребі коригування дефініції в актуальних умовах розвитку української лінгводидактики, Н. Голуб подає розуміння методу навчання як системи усвідомлених послідовних дій/кроків суб’єктів освіти, що сприяють забезпеченню прогнозованого результату, який відповідає поставленим цілям [11, с. 28].

У педагогіці усталеною (традиційною) визнають класифікацію методів навчання за джерелом інформації – зовнішньою стороною діяльності суб’єктів: словесні, наочні, практичні [2, с. 493; 8, с. 228; 9, с. 239; 10, с. 474]. За характером пізнавальної діяльності учнів (внутрішньою стороною діяльності суб’єктів) виокремлюють пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемні, частково-пошукові (евристичні), дослідницькі методи [2, с. 494; 8, с. 229; 9, с. 253; 10, с. 475]. На підставі цілісного діяльнісного підходу методи навчання поділяють на методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності; стимулювання й мотивації навчальної діяльності; контролю, аналізу та оцінювання результатів навчання [2, с. 494; 8, с. 231; 10, с. 479]. За категоріями суб’єкт-об’єктного підходу вирізняють пасивні методи й активні методи [5; 8, с. 230]. Специфічну типологію методів навчання пропонує В. Оконь, групуючи їх на методи засвоєння знань на підставі пізнавальної

активності репродуктивного характеру; методи самостійного оволодіння знаннями на підставі творчої пізнавальної активності в ході розв'язання проблем; експонувальні методи на основі емоційно-художньої активності; практичні методи [7, с. 271].

Відповідно до класифікації за джерелом інформації навчальну дискусію зараховують до **словесних методів**, а згідно з власною позицією В. Оконь вважає її **методом самостійного оволодіння знаннями на підставі творчої пізнавальної активності в ході розв'язання проблем**. На підставі ж інших підходів автори проаналізованих джерел дискусію не класифікують, тому ми здійснимо спробу й визначимо: дискусія є **проблемним, евристичним, активним методом навчання і методом організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності**.

Провідною **функцією** навчальної дискусії І. Ісаєв, В. Сластьонін, Є. Шиянов вважають стимулювання пізнавального інтересу [8, с. 236]. А М. Пентилюк присвятила окреме дослідження виховному потенціалу дискусії. Зокрема, лінгводидактик називає дискусію методом виховання засобами української мови й літератури (конкретно: методом звернення до свідомості учнів і методом організації поведінки під час спілкування) [11, с. 73–77].

Обґрунтовано деталізував **функційність дискусії** І. Подласий, окресливши, що вона: 1) найперше розвиває, виховує, спонукає, менше – навчає; 2) формує світогляд, практичні вміння, уміння застосовувати знання, уміння в самоосвіті, навички зміцнювати знання й уміння; 3) розвиває пам'ять, волю, емоції, але ефективніше за інші методи – мислення, пізнавальний інтерес, активність, мисленнєво-мовленнєві здібності; 4) дієвіше за інші методи спонукає до продуктивного мислення, до застосування знань і вмінь, до вияву ініціативи й самостійності, до змагання, до колективного співробітництва [10, с. 481–484].

Лінгводидактика й лінгвометодика є педагогічними дисциплінами, тому дискусію як метод навчання широко використовують у шкільній мовній освіті, при цьому навчальна дискусія на уроках української мови має ті ж класифікаційні ознаки, що й у педагогіці. Окрім того, досліджуваний метод набуває й інших топологізаційних ознак, виходячи зі змісту, операційно-діяльнісних характеристик і прагматико-цільового компонента навчального предмета – комунікативної спрямованості на формування особистостей як компетентних мовців.

У методиці навчання української мови дискусію вважають:

- проблемним методом [5];
- комунікативним методом [5];
- діалогічним методом (методом діалогічної взаємодії) [1; 3; 6; 11];

- ситуативним методом [5];
- інтерактивним методом [1; 3; 4; 5; 6; 11];
- ігровим методом (дискусія з елементами ігрового моделювання) [1; 3; 6];

- методом обговорення дискусійних питань [1];
- методом психотерапевтичних тренінгів [5].

Окрім того, у лінгводидактичних джерелах дискусію позиціонують як:

- релаксаційний метод інтерактивного навчання [4];
- технологію опрацювання дискусійних питань [11].

Авторитетним джерелом у наших пошуках є дослідження О. Кучерук – авторки монографії «Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика», яка обґрунтувала, що метод дискусії підпорядкований гнучкому стилю перероблення навчальної інформації й має потужний потенціал у реалізації в шкільній мовній освіті стратегії індуктивного навчання, що базується на досвіді учнів. Науковиця, уклавши номенклатуру методів навчання, описала узагальнену **структуру навчальної дискусії** (формування учнівських груп; учитель у співпраці з учнями окреслює цікаві проблемні питання, задає напрям дискусії; групи учнів шукають інформацію, відбирають, аналізують факти; обговорення в групах, а потім перед аудиторією проблемного питання на основі одержаних раніше знань, власного досвіду; підбиття підсумків навчальної діяльності) і подібним чином структурувала шість **різновидів** методу: метод «бліцдискусії», метод оцінювальної дискусії, метод петельної дискусії, метод письмової дискусії, метод дискусії в стилі токшоу, метод ««павутинка» дискусії». Окрім того, у згаданій номенклатурі ознака за значенням «дискусійний» і діяльність за значенням «дискутувати» позиціоновані у структурі дев'яти інших методів навчання [5], що є підтвердженням логічності поняття «дискусійні методи».

Не оминати увагою й інший аспект. О. Кучерук зазначає, що дискусія є методом, спрямованим на мовленнєвий розвиток учнів, її застосовують із метою мовленнєвого розвитку школярів, оскільки вона є методом комунікативно-ситуативної діяльності та функціонує як спосіб формування комунікативної компетентності здобувачів [5, с. 84, 157, 241, 273]. Зі свого боку, Н. Дика стверджує, що провідною ознакою дискусії є комунікативна основа та діалогічна позиція суб'єктів [1]. Такі висновки учених слугують аргументами стосовно позиціонування методу дискусії як комунікативного, діалогічного й ситуативного.

Статус дискусії як комунікативного методу дає змогу порушити питання про місце й роль її в згаданій вище усталеній традиційній класифікації методів навчання за джерелом інформації (зовнішньою стороною діяльності суб'єктів).

Дискусія, як було вказано, є словесним методом, оскільки слово, мовлення, мисленнєво-мовленнєва діяльність, спілкування постають засобами її реалізації і діяльнісними характеристиками перебігу. Проте одночасно зорієнтованість дискусії на формування в учнів мовленнєвих, комунікативних умінь і комунікативної компетентності уможливорює класифікування її як **методу практичного**.

Особливостями дискусії як словесного й практичного методу навчання української мови Н. Дика вважає такі:

- змістову спрямованість самореалізації учнів, спілкування заради поглибленого вивчення проблеми в процесі пошуку різних засобів для вираження власних думок;
- комунікативну основу, здобуття учнями знань під час спілкування один з одним та вчителем, заради роботи в певній групі для виконання спільного завдання, у процесі вироблення загального групового підходу та дотримання правил спільної пошукової діяльності;
- наявність проблемної ситуації, створеної за допомогою дискусійного питання;
- логічну побудову методу: тезу, аргумент, спростування або доведення тези;
- організаційну завершеність: створення проблемної ситуації → її обговорення → прийняття узгодженого рішення → підбиття підсумків [1].

Отже, **дискусія** (1) є словесним і практичним методом навчання української мови, методом проблемним, діалогічним, комунікативним, ситуаційним, інтерактивним, ігровим залежно від дидактичного змісту й умов використання її в шкільній мовній освіті; (2) має потужний потенціал у навчанні, вихованні й розвитку здобувачів загальної середньої освіти (особливо – у мовленнєвому розвитку); (3) постає дієвим поліфункційним способом і засобом плекання мовленнєвих і комунікативних здібностей учнів і формування в них мовленнєвих умінь, зокрема, еристичних.

Заключним етапом дослідження дискусії в шкільній мовній освіті є розроблення **паспорту** цього **методу** згідно з алгоритмом, запропонованим Н. Голуб [6, с. 19], що становить перспективу подальших досліджень.

Література

1. Дика Н. М. Лінгводидактичні особливості використання дискусійних методів на уроках української мови в 5–7 класах. URL: <https://www.slideshare.net/ippo-kubg/57-71289814> (дата звернення: 17.11.2020).
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
3. Козир М. Застосування дискусійних методів на уроках української

мови. *Українська мова і література в сучасній школі*. 2012. № 4. С. 10–14.

4. Кратасюк Л. М. Інтерактивні методи в навчанні учнів 5–6 класів створювати тексти різних типів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Ін-т педагогіки НАПН України. Київ, 2011. 20 с.

5. Кучерук О. А. Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 420 с.

6. Методи навчання української мови: сучасний контекст: зб. матеріалів круглого столу, присвяченого пам'яті члена-кореспондента НАПН України, доктора педагогічних наук, професора Біляєва Олександра Михайловича (25 берез. 2021 р., м. Київ). Київ: Педагогічна думка, 2021. 90 с.

7. Оконь В. Введение в общую дидактику / пер. с пол. Л. Г. Кашкуровича, Н. Г. Горина. Москва: Высшая школа, 1990. 384 с.

8. Педагогика: учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; под. ред. В. А. Сластенина. Москва: ИЦ «Академия», 2014. 608 с.

9. Педагогика: учеб. пособ. для студентов пед. вузов и пед. колледжей / под. ред. П. И. Пидкасистого. Москва: Педагогическое общество России, 1998. 640 с.

10. Подласый И. П. Педагогика: новый курс: учеб. для студ. пед. вузов: в 2 кн. Москва: ВЛАДОС, 1999. Кн. 1. Общие основы. Процесс обучения. 576 с.

11. Проблеми методів компетентнісно орієнтованого навчання української мови в закладах загальної середньої освіти: зб. матеріалів круглого столу, присвяченого пам'яті члена-кореспондента НАПН України, доктора педагогічних наук, професора Біляєва Олександра Михайловича (22 жовт. 2020 р., м. Київ). Київ: Педагогічна думка, 2020. 120 с.

Стариченко Л. В.,
здобувачка,
Бердянський державний педагогічний університет,
науковий керівник – канд. філол. наук, доцент **Е. В. Олійник**

ТОЛЕРАНТНИЙ ГАЗЕТНИЙ ДИСКУРС ЯК РІЗНОВИД ГАЗЕТНО-ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Мова засобів масової інформації постійно привертала увагу лінгвістів. Особливості газетного тексту досліджувалися в працях А. Васильєвої, М. Жовтобрюха, В. Костомарова, І. Лисакової, А. Швець, у дисертаційних роботах В. Грицини, Н. Івкової, О. Какоріної, М. Ковальчука, Т. Сербіної, О. Сербенської, О. Соколової, О. Стишова та інших.

Газетно-публіцистичний дискурс – один із найбільш цікавих об'єктів лінгвістичних описів передусім тому, що в його координатах реалізуються найрізноманітніші когнітивні феномени, а також застосовуються різні комунікативні стратегії і мовні тактики. Важливою відправною точкою у вивченні цього виду дискурсу є розгляд його параметрів і функцій, в тому числі, пов'язаних з приналежністю до професійного та інституційного дискурсів.

У межах досліджуваного дискурсивного простору масмедіа однією зі значних сфер вивчення постає виявлення особливостей *інституційного* дискурсу. Його нормативний фундамент складають цінності суспільства в цілому, а також цінності представників соціального інституту, які в результаті інституціоналізації становлять особливу соціальну групу [30, с. 204]. Толерантний газетний дискурс як різновид газетного дискурсу має інституційний характер.

Актуальність дослідження визначається тим, що в добу глобалізації, економічної взаємозалежності держав, активної міграції населення і його інтеграції толерантність стає необхідною умовою виживання і розвитку світового співтовариства, етнічного, конфесійного, національного і культурного співробітництва держав.

Мета роботи – описати особливості толерантного газетного дискурсу як різновиду газетно-публіцистичного дискурсу.

Газетно-публіцистичний дискурс – дуже неоднорідний різновид дискурсу, зважаючи на складність його завдань і умов комунікативної ситуації, а також різноманітності тих цільових груп, на які він може бути орієнтований. Інформативна функція газетно-публіцистичного дискурсу знаходиться в тісному зв'язку з функцією впливу, тому що головним завданням адресанта є

переконання адресата в необхідності особливого ставлення до фактів, викладених у повідомленні, а також в тому, що треба особливим чином моделювати власну поведінку відповідно до повідомленого. Іншими словами, газетно-публіцистичний дискурс орієнтований не тільки на констатацію факту, але й, перш за все, на обґрунтування істинності власної позиції адресанта щодо цього факту або явища. Тому правомірно говорити про системний характер функції впливу щодо газетно-публіцистичного дискурсу, що в цілому відрізняє його від інших видів дискурсу, в тому числі, й інституційного.

Тексти газетно-публіцистичного дискурсу реалізують, крім інформативної та впливової, також функції комунікативну, експресивну й естетичну.

Газетно-публіцистичному дискурсу властиві соціальні та особистісні ідеологеми. Соціальні ідеологеми закріплюють орієнтири суспільства, понятійні, ціннісні тощо, в конкретний період розвитку суспільства.

Газетно-публіцистичний дискурс складається з таких соціальних ідеологем: *національна ідея, національна ідентичність, модель майбутнього / минулого, образ друга / ворога, образ держави* тощо. Відзначимо, що такі ідеологеми можна вважати онтологічними в будь-якому суспільстві, однак вони завжди національно специфічні. Особистісні ідеологеми оформляються як системне переосмислення значущих аспектів життя і діяльності помітних політичних лідерів, перших осіб держави, його керівників, а також героїв і антигероїв конкретної історичної епохи. На цій підставі можуть бути сформовані стереотипи суспільної поведінки, що дозволяє говорити про реалізацію особистісними ідеологемами етико-дидактичних функцій.

Завдяки ідеологемам у суспільній свідомості отримують закріплення системи цінностей, тому закономірно, що зміна політичного курсу держави тягне за собою і зміну базових ідеологем.

Газетно-публіцистичний дискурс спирається в своїй реалізації на відкрити і приховану оцінки: перша являє собою явне підкреслення позиції автора, часто полемічні твердження за допомогою різних способів; друга є, по суті, маніпулятивною стратегією закріплення конкретних ідей на рівні підсвідомості за допомогою цілої низки лінгвістичних способів – метафор, евфемізмів, контексту, цитат, порівнянь. Зазначені способи продукування прихованої оцінки являють собою фундамент ідеолого-прагматичних функцій. І саме завдяки наявності прихованої оцінки найбільш ефективно формують ідеологеми, що організовуються в цілісну модель.

Толерантність є загальнолюдською цінністю, вона покликана відігравати важливу роль у врегулюванні міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів, в запобіганні актам тероризму і насильства, проявам націоналізму, расизму,

антисемітизму. У низці міжнародних документів визначені роль і місце толерантності в житті сучасного суспільства. 16 листопада 1995 року в Парижі була прийнята «Декларація принципів толерантності», у якій толерантність проголошено моральним обов'язком, політичною і правовою потребою (стаття 1) [1].

Феномен толерантності є суперечливим і багатогранним явищем сучасності. У «Декларації принципів толерантності» толерантність визначена як моральна категорія, що включає в себе «повагу, прийняття і розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження і способів проявів людської індивідуальності» [1]. Під толерантністю в наш час розуміють також і моральний обов'язок, і політичну, правову потребу, і чесноти, які «роблять можливим досягнення миру і сприяють заміні культури війни культурою світу» [Там само].

Толерантність виступає не тільки як моральна якість, але і як вимога суспільства визнати різні форми самовираження і прояву людської індивідуальності, різноманіття культурних відмінностей у їх єдності. Толерантність повинна проявлятися в повазі до «інакшості» і в мирному співіснуванні культурних, соціально-політичних, наукових і релігійних відмінностей. Усі ці змістові компоненти толерантності розкривають її значущість і цінність як для окремого індивіда, так і для всього людського співтовариства.

Отже, спираючись на попередні дослідження мовознавців, у своїй роботі ми визнаємо толерантний газетний дискурс як різновид газетно-публіцистичного дискурсу. Цей різновид дискурсу поєднує сукупність письмових текстів із загальною темою «Толерантність», що відображають стосунки між людьми, соціальними групами, народами, націями і державами, ґрунтовані на взаєморозумінні, взаємодопомозі, дружбі, солідарності, рівноправності, і покликані сприяти формуванню толерантної свідомості, утверджувати ідеали і практику толерантності в суспільстві, виховувати повагу до *Іншого*, спонукати до взаємодії.

Література

1. Декларація принципів толерантності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503#Text (дата звернення: 24.10.2021).
2. Шевлякова Ю. О. Особливості дискурсу Інтернет-ЗМІ (на матеріалі англomовних онлайн журналів для підлітків). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2013. Вип. 38. С. 239–242.

Стельмах А. С.,
здобувачка,
Бердянський державний педагогічний університет,
науковий керівник – канд. філол. наук, доцент С. М. Глазова

ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБСЦЕННОЇ ЛЕКСИКИ В ХУДОЖНІХ ТВОРАХ

У стародавні часи, коли люди дотримувалися всіляких табу й вірили в те, що за вимовляння заборонених слів їх уразить грім, лихословів, швидше за все, було небагато. Зате щоразу, коли стара система цінностей давала тріщину, з'являлися люди, котрі пересипали свою мову найбруднішими словами, аби підкреслити своє презирство до застарілих норм. Ті ж, хто наважувався лихословити публічно, явно претендували на роль бунтівників і нищівників, що деколи приносило їм відомість, популярність, багатство і навіть шану [8].

Які б канони ми не встановлювали задля розвитку, удосконалювання та очищення нашої літературної мови, дійсність створює свої умови і наносить значний відбиток на всі сфери нашої діяльності, в тому числі й на культуру спілкування. Тому викоренити ненормативну лексику з усіма її яскравими специфічними особливостями неможливо. Це робить актуальним дослідження, які допомагають не лише вивчити сучасні тенденції розвитку мови, а й простежити динаміку соціального розвитку та його реакції на сучасну дійсність.

Останніми роками сумбурність у визначеннях різних понять такої мови зникла й дослідники змогли охарактеризувати істотні ознаки та відмінності просторіччя, суржику, сленгу та інших різновидів ненормативної лексики.

Адже в соціальних мережах зустрічаються дискусії щодо походження лайливих слів, їх приналежності до культури різних народів. А закономірності побутування подібної лексики серед підлітків та молоді актуалізує не лише психологічний аналіз її впливу на особистість, а й дослідження сутності обсценної лексики та її функційної ролі для мовців і реципієнтів. Відповідно обсценна лексика потребує ретельного вивчення, що й свідчить про **актуальність** обраної теми дослідження.

Мета – визначити особливості функціонування обсценної лексики в художній літературі.

Дослідник В. Костомаров зазначає, що останніми десятиліттями мова художньої літератури «різко демократизувалася, звільнилася від суворих пуристичних рамок, оновила свій лексичний і фразеологічний склад, інтерналізувалася й динамізувалася. Замість нормативного стандарту,

орієнтованого на зразки класичної «соцреалістичної» художньої прози, на передній план тепер висувається стихія живої мови (жаргони, аргі і суржик, вульгаризми, сленг)» [5, с. 280].

Ненормативна лексика стала невід'ємним елементом творчості багатьох письменників. Дослідниця Е. Боева відзначає, що «на тлі зниженої лексики гостріше відчувається іронія Ю. Андруховича, метафоричність О. Забужко, сарказм С. Жадана, аморальність Л. Дереша, відвертість І. Карпи» [3; 1; 2]. Така манера письма, яку оцінили читачі й критики, дає можливість говорити про статус письменника. І цікавим є той факт, що ненормативна лексика, яка присутня у творчості багатьох сучасних українських авторів, відіграє не останню роль у його формуванні. Саме свідомий відхід від стандартів, зумисна деконструкція канону сучасної української художньої літератури формує статус його авторам.

Очевидно, що письменники розуміють невід'ємність нецензурної лексики від живого мовлення соціуму. А тому, прагнучи відповідності мовним особливостям реципієнтів, відтворюють специфіку спілкування героїв, враховуючи усі мовно-літературні тенденції в суспільстві. Тому, аналізуючи художні твори, у яких активно використовується нецензурна лексика, ми також розширимо пізнання про мовну ситуацію населення загалом.

В українському філологічному науковому просторі подібна лексика досліджена недостатньо. Тому точного визначення та класифікації лайливої лексики немає. Натомість вона активно вивчається російськими дослідниками. Так на позначення лайливої лексики науковці використовують термін «інвективна лексика». Дослідниця В. Носова трактує інвективи як «знижені лексичні одиниці, що порушують літературну норму й виражають негативні емоції мовця, насамперед, у конфліктній комунікації. При цьому адресант має на меті образити, принизити, девалоризувати опонента або продемонструвати негативну оцінку предмету мовлення» [7, с. 11]. Російський дослідник Б. Шарифуллін пропонує також вживати термін «обсценна лексика», трактуючи його як «брудна або непристойна лексика» [10, с. 111].

Вітчизняна дослідниця М. Ткачівська говорить про **обсценну лексику** як про «мовне табу, що містить негативну енергію, від якої звільняється мовець, перекладаючи її на плечі реципієнта» [9, с. 51]. Таке визначення, очевидно, з'явилося внаслідок досліджень психологів впливу лайливих та матірних слів на адресанта та реципієнта. Проте трактування лексичного значення обмежується співставленням різних видів ненормативної лексики. Так, наприклад, Л. Ставицька зазначає, що «поняття «обсценна лексика» ширше за поняття «матірня лексика»: друге – складник першого. Усі матизми та їх похідні можна назвати обсценізмами. Проте обсценізми типу *ср*ка*, *гі*нюк*

не є матом» [8, с. 20]. Враховуючи це, вважаємо доцільним більш детально дослідити особливості вживання цього різновиду нецензурної лексики, зокрема в художній літературі.

Щодо місця в художніх творах обценної лексики наукових праць практично немає. Здебільшого вона згадується в контексті ненормативної лексики. Але, на нашу думку, потребує окремої уваги. Адже ця лексика має специфічні особливості, не притаманні іншим різновидам нецензурних слів. Терміни «лайлива лексика» і «обценна лексика» науковці часто трактують як ті, які взаємно перетинаються, але не повністю ідентичні. **Лайка** – це образливі, лайливі слова, тоді як обценна лексика – це табуйовані, грубі вирази. Головна ознака, яка нерозривно зв'язує дві ці лексичні групи – емоційно-експресивна реакція на несподівані і неприємні події, слова, дії і т. п.

На офіційному сайті доктора медицини Уляни Супрун міститься стаття про користь обценної лексики та лайки. Автори назвали чимало аргументів «за» подібній лексиці і стверджують, що її використання позитивно впливає на здоров'я тих, хто нею користується. Крім того, вони впевнені, що «вживання матюків в спілкуванні в низці випадків вказує на близькість людей і хороший емоційний контакт між ними. Коли колеги починають між собою матюкатися, значить, вони стали командою – такі дослідження» [4]. Але автори наголошують, що в офіційних промовах така лексика сприймається як некомпетентність. Тому, можна зробити висновки, що лайлива й обценна лексика не обов'язково є ознакою неосвіченості чи низького культурного рівня мовця, а лише характеризується розмовним стилем мовлення.

Проблема типологізації обценної лексики також представлена переважно серед наукових праць російських дослідників. Найбільш детальну структуру запропонував російський дослідник В. Мокієнко у своїй роботі «Русская бранная лексика: цензурное и нецензурное» [6]. Серед українських дослідників подібних робіт ми не виявили. Також відкритим залишається питання ролі обценної лексики в художніх творах. Адже, як і інші види нецензурної лексики, обценна також присутня у творах як російських так і українських письменників. Її роль не обмежується дослівною передачею прямої мови героїв. Нецензурна лайка може вживатися для відтворення атмосфери карнавалу, пародіювання героїв, створення відповідних образів, надання специфічного емоційного навантаження.

Отже, обценна лексика являє собою широкий пласт для наукових досліджень, оскільки її використання як у суспільстві, так і в художній літературі доволі поширене. Цей різновид нецензурної лексики творить культуру спілкування українців, впливає на загальну картину розвитку мовленнєвої ситуації.

Література

1. Алексеева Л. О., Глазова С. М. Метафоричні конструкції у мовотворчості символістів як типовий вияв синестезії. Стратегії розвитку та пріоритетні завдання філологічних наук: *матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 18–19 жовтня 2019 р.* Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2019. С. 7–11.
2. Глазова С. М. Комунікативний аспект дослідження пояснення в діалогічному контексті. *Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи*: зб. статей IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 7–8 листопада 2019 р.). Полтава: Астроя, 2019. С. 69–73.
3. Боева Е. В. Засоби невічливості в сучасному прозовому дискурсі. *Записки з українського мовознавства*. 2016. Вип. 23. С. 196–203.
4. Супрун У. В чому користь ненормативної лексики. Блог Уляни Супрун. URL : <https://suprun.doctor/kultura/v-chomu-korist-nenormativnoyi-leksiki.html?&page706> (дата звернення: 20.10.2020).
5. Костомаров В. Г. Языковой вкус эпохи: из наблюдений над языковой практикой масс-медиа. Москва: Златоуст, 1999. 280 с.
6. Мокиенко В. М. Русская бранная лексика: цензурное и нецензурное. *Русистика*, 1994. № 1/2. С. 50–73.
7. Носова В. Н. Французская инвективная лексика в прагмалингвистическом и коммуникативно-дискурсивном аспектах: автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.05. Воронеж, 2011. 24 с.
8. Ставицька Л. О. Українська мова без табу. Словник нецензурної лексики та її відповідників. Київ: Критика, 2008. 453 с.
9. Ткачівська М. Р. Мовні «заплави» або лихослів'я (перчений хліб перекладача). *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2004. № 3. С. 50-57.
10. Шарифуллин Б. Я. Обценная лексика: терминологические заметки. *Речевое общение*. Красноярск, 2000. Вып. 1(9). С. 108–111.

Соколенко Н. М.,
здобувачка,
Бердянський державний педагогічний університет,
науковий керівник – канд. філол. наук, доцент **Г. Л. Вусик**

ІГРОВИЙ КОМП'ЮТЕРНИЙ ДИСКУРС ЯК НОВИЙ ВИД КОМУНІКАЦІЇ

З інтенсивним проникненням віртуальної реальності у повсякденне життя суспільства через соціальні мережі, інтернет-телебачення, комп'ютерні та відеоігри, спостерігається інтерес до віртуального дискурсу. Дослідженням цього феномену займаються як науковці, так і маркетологи, рекламники та політики. Віртуальний дискурс дозволяє легко та швидко визначати образ споживача за заданими параметрами, що відкриває широкі можливості для впливу на користувача, на його мовну картину світу. Відеоігри залишаються новою темою для лінгвістики, і **актуальність** представленого дослідження пояснюється невивченістю мовної локалізації відеоігор та мови геймерів, хоча їхня субкультура є безпосередньою частиною сучасного суспільства.

Мета дослідження – дати комплексну характеристику комп'ютерно-ігрового дискурсу, виявити його психолінгвістичні, семіотичні, лінгвістичні та лінгвокультурологічні особливості.

Нами були дослідженні роботи за останні десять років, у яких розглядаються різні види віртуального дискурсу – комп'ютерний, віртуальний, мережевий (Л. Гриценко, Ю. Єлагіна, П. Кондрашов, О. Леонова, М. Пронін, В. Розін, Ф. Хаміт). При вивченні цього питання більшість дослідників проводять паралелі між різними видами дискурсу, аналізують лінгвістичні категорії, виявляють загальні властивості віртуального або комп'ютерного дискурсу. Ми помітили, що дослідники здебільшого ставлять між двома цими поняттями знак рівності, роблячи акцент на особливостях писемного мовлення, креолізованих символів, що використовуються для позначення емоцій інших форм передачі невербаліки (Д. Лебедева, О. Лутовінова).

Матеріалом для дослідження послужили тексти з сайтів, розрахованих на багато рольових онлайн-ігор, картотека записів текстів спілкування в мережевих іграх у режимі реального часу (ігровий чат, більше 200 висловлювань). Було проаналізовано понад сотні ігрових чатів та форумів, вивчено близько 20 книг комп'ютерно-ігрової спрямованості. Також використовувалися тексти інтернет-форумів, які присвячені комп'ютерним

іграм, тексти авторських сторінок у соціальних мережах, дані лінгвістичних та енциклопедичних словників.

Теоретична значущість дослідження визначається тим, що воно робить внесок у розвиток теорії дискурсу, психолінгвістики, теорії мовного впливу щодо віртуальної комунікації, розкриває сутність комп'ютерно-ігрового дискурсу, особливості мовної свідомості та мовної особистості геймера.

Практична цінність дослідження полягає у можливості використання результатів в університетських курсах психолінгвістики, лексикології, стилістики, спецкурсах з теорії дискурсу, лінгвістиці тексту, лінгвокультурології, когнітивній лінгвістиці.

У нашій роботі доведено, що відеоігровий дискурс є текстом, який є символічною реальністю, що здійснює принцип зворотного зв'язку у дискурсі відеоігор.

Зазначений вид дискурсу має певну текстову специфіку, оскільки відеоігри можуть бути розглянуті як фрагмент глобальної масової культури, так і як продукт певної культури, оскільки вони відтворюють насамперед історичні реалії різних народів і країн.

Нами виявлено, що для відеоігрового дискурсу характерний уснописьмовий характер мовлення, широке використання розмовної, емоційно-експресивної лексики, креолізованих текстів, мемов, відеоігрового сленгу, скорочень, англомовних запозичень.

Ми зазначаємо, що ставлення до відеоігор у різних країнах досить неоднозначне: дехто називає гру вигаданою, непередбачуваною та непродуктивною діяльністю з набором правил, а деякі розглядають її як форму медіамистецтва, яка, як і будь-яка форма культури, використовує історичний досвід.

Основна увага в роботі була зосереджена на вивченні особливостей мовної символіки відеоігор.

Учасниками відеоігрового дискурсу є віртуальні мовні особи. У процесі спілкування у віртуальному середовищі мовна особистість змінює своє ставлення до часу, до моделі комунікації, зміщуються її пріоритети, відбувається нівелювання низки параметрів, що становлять невід'ємну частину мовної особистості в реальному спілкуванні.

Аналіз показав, що середньостатистичний геймер має достатній лінгвокогнітивний потенціал і здатний швидко розпізнавати модальні сигнали. У нього сформоване логічне мислення, що дозволяє приймати адекватні з погляду поставленого завдання рішення.

На наш погляд, відеоігри поряд з негативними характеристиками (уникнення реальності та спілкування, втрата часу і зору тощо) спонукають людину до корисної та продуктивної діяльності.

Незважаючи на численні недоліки віртуального дискурсу та відеоігор зокрема, досліджуваний вид комунікації в житті сучасної людини займає вагоме місце та істотно впливає на розвиток особистості. В освітньому процесі, в умовах зростаючої віртуалізації освіти, відеоігри стають основою для розробки навчальних відеоматеріалів, що мають високу продуктивність і результативність.

Отже, відеоігри поступово стають невід'ємною частиною нашого життя. Вони здатні передати суть та посил художнього твору не гірше, ніж книжкова та відеопродукція.

Література

1. Бедет А. Бурдхардт Д., Камминг А. Глоссарий компьютерных терминов. Минск: Издательский дом «Вильямс», 2002. 432 с.
2. Кириченко О. А. Новації у мові комп'ютерних користувачів. *Філологічні трактати*. 2010. Т.2. № 3. С. 51 – 55.
3. Медвідь О. М. Комп'ютерний сленг. *Вісник СумДУ*. 2005. № 6 (78). С. 50 – 56.

Удовиченко А. С.,

здобувачка,

Бердянський державний педагогічний університет,

науковий керівник – канд. пед. наук, доцент **Л. О. Алексєєва**

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ГЕНИТИВНЫХ МЕТАФОР-РЕПРЕЗЕНТАНТОВ МЕНТАЛЬНОЙ СФЕРЫ В ПОЭЗИИ МАРИНЫ ЦВЕТАЕВОЙ

Генитивная метафора по структуре – это сочетание существительного в именительном падеже (или любом другом в зависимости от синтаксической роли в предложении), что является словом-носителем метафорического значения, и непосредственно зависящего от него существительного в родительном падеже. Опорный по смыслу генитив реализует в конструкции свое прямое значение, существительное в именительном падеже обозначает его

через сравнение с другим предметом или явлением. Языкотворчество поэтов, в частности Марины Цветаевой, отличается употреблением большого количества генитивных метафор.

Цель работы – описать структуру и семантику генитивных метафор, которые репрезентуют ментальную сферу, в поэзии Марины Цветаевой.

Метафоры и символы для обозначения ментальной сферы воплощают авторское понимание и образное видение внутреннего мира человека. Ментальная сфера, в нашем понимании, – это общая духовная настроенность, образ мышления, глубинный уровень сознания. Все образы людей у Марины Цветаевой построены с учетом ядерной семантики лексемы *люди (человек)* – «общественные существа, представляющие собой высшую ступень развития живых организмов, которые имеют сознание, обладают членораздельной речью, производят и используют орудия труда» [1, Т. 4, с. 566].

Типичными репрезентантами метафор, описывающих ментальную сферу, являются конструкции с компонентами *душа, память, забвение, существование*, а также образные выражения, в состав которых входит лексика для обозначения чувств – *любовь, ненависть, страх, ревность, гордыня, безропотность, горесть, чванство*.

Лексема *память* соотносится со словом *склеп*, то есть «закрытое подземное помещение, в котором хранятся гробы с умершими; расположенное под землей или внутри горного массива углубление, полое пространство с выходом на поверхность; подвал, подземелье, пещера» [1, Т. 9, с. 279]. Множественное число лексемы *память* говорит о разных ее проявлениях: *В слепотекущий склеп / Памятей. – перетомилась – спрячь / В ивовый сребролетейский плач* [2].

В форме множественного числа употреблена и лексема *забвения* как утрата памяти в стихотворении «Заочность» Марины Цветаевой. Соединение слов *широта* и *забвения* выражает разлуку, которая имеет пространственные характеристики: *Блаженны длинноты, / Широты забвений и зон! / Пространством как нотой. / В тебя удаляясь...* [2]. Лексема *забвения* совместно с лексемой *зоны*, которая обозначает ограниченное пространство, составляет однородный ряд. В свою очередь лексема *широты* вместе с лексемой *длинноты* также составляют однородный ряд. Эти слова обозначают растянутость места. В данном контексте состояние разлуки лирической героини мыслится даже за пределами ее души.

Душа обозначает внутреннюю сущность человека, целостность его индивидуального эмоционально чувственного мира, что является основой ее духовных связей с миром, совокупность всех проявлений психики и сознания человека. В стихотворении «Никогда не узнаешь, что жгу, что трачу...» Марины

Цветаевой семантика слова *душа* как внутреннего мира личности создана с помощью поэтической сочетаемости лексем *душа* и *перевал* в генитивной метафоре *души перевал*. Слово *перевал* (доступное место для перехода в горах) вносит в семантику лексемы *душа* сему предметности: *Никогда не узнаешь, каких не-наших / Бурь – следы сцеловал! / Не гора, не овраг, не стена, не насыпь: / Души перевал*. [2].

Марина Цветаева употребляет лексему *существование* в негативном значении, как жизнь, лишенную смысла, интереса, как трагический образ жизни. Такое существование соотносится с котловиной, то есть впадиной, углублениями вносит в контекст семантику безысходности: *Существования котловиною / Сдавленная, в столбняке глушизн, / Погребенная заживо под лавиною / Дней – как каторгу избываю жизнь* [2].

В индивидуально-поэтической генитивной метафоре *ненависти вздох* Марина Цветаева аккумулирует внимание читателя / слушателя на чувстве враждебности к объекту, неприятия. В лексеме *вдох*, которая ассоциируется в языке с жизнью, бытием (*вдох* и *выдох* как проявление процесса жизнедеятельности), воплощена способность проявлять ненависть лирической героини: *Балкон. Сквозь соляные ливни / Смоль поцелуев злых. / И ненависти неизбывной / Вздох: выдышаться в стих!* [2].

Продолжение метафоры *ненависти неизбывной вздох – выдышаться в стих* (иными словами *выдышаться в творчество*) – символизирует путь спасения лирической героини, которая все свои душевные переживания может вылить на листе бумаги. Привлекает внимание еще одна генитивная метафора в данном контексте – *смоль поцелуев*. Лексема *смоль* ассоциируется с черным цветом, который, в свою очередь, имеет негативное значение: траур, печаль, боль, опасность, забвение. Такая семантика противоречит значению слова *поцелуй*, которое традиционно имеет позитивные семы и связано с любовью, а не ненавистью. Именно такое поэтическое соединение *смоль поцелуев* усиливает экспрессивность контекста, делает акцент на эмоциях и чувствах лирической героини.

Привлекает внимание употребление лексемы *любовь* вместе с лексемой *страх* в генитивной метафоре *чародейство страха, любви*. Слово *чародейство* в значении магия соотносится с любовью (магия любви). Общим смысловым компонентом этих лексем выступает загадочность, волшебная сила обаяния: *Так Поликсена, всплеснувши: «Кто сей?» / (Знала – костёр!) / Соединенное чародейство / Страха, любви* [2].

В данном контексте акцент также сделан на силе воздействия чувств. Слово *чародейство* – это устаревшая лексема для обозначения волшебства. Она

объединяет в однородный ряд слова *страх* и *любовь*, делая эти чувства семантически похожими, однотипными.

О чувстве высокомерия пишет Марина Цветаева в стихотворении «Отрывок из стихов к Ахматовой». Автор создает генитивную метафору *вал гордыни* на основе общего признака *высота* (высокомерие / высота вала). Употребляя лексему *вал* в значении «высокая земляная насыпь вокруг поселения, города или крепости для защиты от врага» [1, Т. 1, с. 283], автор показывает гордыню лирической героини, сравнимую с неприступной крепостью, боевым сооружением; эта гордыня служит средством защиты для нее: ... *Но вал моей гордыни польской – / Как пал он! – С златозарных гор / Мои стихи – как добровольцы / К тебе стекались под шатёр* [2].

В стихотворении «Памяти А. А. Стаховича» Марина Цветаева говорит о слезах лирической героини как о следах горести. Иными словами слезы являются уже материальным выражением чувства горести. Эпитет *высокий*, примененный к лексеме *горесть*, усиливает эмоциональный план поэтического контекста. Слезы на варежке лирической героини имеют определение *восковые*. Воск ассоциируется с чистотой и святостью: *Высокой горести моей – / Смиранные следы: / На синей варежке моей – / Две восковых слезы* [2].

Лирическая героиня смиренно принимает уход из жизни близкого ей человека, но определение *смиранные* по отношению к лексеме *следы* никак не умаляет важность события, ведь горесть героини употреблена с эпитетом *высокая*, то есть сильная.

Чувство ревности автор сравнивает с зудом как болезненно-щекочущим раздражением кожи, слизистой оболочки, которое вызывает потребность почесывать раздраженное место. Так и ревность является болезненным ощущением, которое не дает покоя. Ревность – это мучительное сомнение в верности кого-то, в его любви. Семантика боли и мучения, которая присуща слову *ревность*, поддерживается эпитетом *вшивая*: *Черных прачешен кашель, / Вшивой ревности зуд: / Крик, что кровью окрашен: / Там, где любят и бьют...* [2].

Такое чувство, как чванство, то есть «напыщенность, высокомерие, выставление своих преимуществ перед кем-нибудь» [1, Т. 11, с. 287] вспоминается в поэзии Марины Цветаевой в сравнении с карточной игрой. Общим семантическим компонентом для лексем *чванство* и *карта* (игральная) является неискренность, ведь карточная игра ассоциируется традиционно с лживостью, обманом, неискренностью: *Словесного чванства / Последняя карта сдана* [2].

Метафора *плач безропотности* выражает крайнюю степень проявления смирения, покорности, терпеливости. Лексемы *плач* и *безропотность* на

семантическом уровне противоречат друг другу: для плача характерно звучание, а безропотность ассоциируется с молчанием, тишиной, отсутствием звучания: *Плач безропотности! Плач болотной / Цапли, знающей уже... Глубок. / Железнодорожные полотна / Ножницами режущий гудок* [2].

Таким образом, лексико-семантическая группа, представляющая в поэзии Марины Цветаевой ментальную сферу (*ненависть, любовь, чванство, гордыня, слезы* и др.), наделена свойствами чувственного восприятия, они соотносятся с предметами окружающей среды. Такое соединение слов в генитивных метафорах Марины Цветаевой расширяет границы индивидуальной поэтической сочетаемости компонентов исследуемых конструкций.

Литература

1. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980.
2. Цветаева М. И. Собрание сочинений: в 7 т. Москва: Терра, Книжная лавка – РТР, 1997. URL: <https://ruslit.traumlibrary.net/page/cvetaeva-ss07-01.html> (дата звернення: 10.10.2021).

Kolodiazhna I.,
Master der Slawistik,
Universität Hamburg, Institut für Slavistik,
Wissenschaftlicher Leiter – Prof. Dr. **Viktoriia Zagorodnova**

Analyse von den Phraseologismen mit einer Farbbezeichnungskomponente “schwarz” und “weiß” in Deutsch und Slavische Sprache

In der Phraseologie spiegelt sich die Geschichte des Landes oder Volks, sowie die besondere Eigenschaften und Unterschiedsmerkmale ihrer Kultur als auch des Alltagslebens. Von der anderen Seite können die Phraseologismen einen internationalen Bedeutungsträger sein und damit als das Zeichnen der internationalen Gemeinsamkeiten in der unterschiedlichen Kulturen dienen. Die Phraseologismen mit der Farbbezeichnungen sein besonders interessant für die komparativistische Analyse, da die Farbe konnte als ein universales Phänomen betrachtet werden sowie als ein heimischer Code, die man als Fremdsprache Lernen sowie impliziert als Muttersprachler erwerben kann. In dieser Arbeit werde ich die Phraseologismen mit

der Farbbezeichnungen “schwarz” und “weiß” in der Deutsche und Russische analysieren und vergleichen.

Bei der Analyse geht es um die zwei Vorgehensweise: auf Grund der semantische Bedeutung werden die lexikalisch-semantische Mikrofelde in der beiden Sprachen separat erkannt und analysiert, damit man weiter bei der komparative Analyse auf die Ebene der Semantik und teilweise Stylistik agieren konnte. Im Rahmen dieser Hausarbeit konnte nur eine begrenzte Zahl der Phraseologismen analysiert werden, aber trotzdem würde es versucht die Unterschiede und Regelmäßigkeiten, mögliche Prinzipien für die Bedeutungsklassifikationen auf diese begrenzte Auswahl festzustellen. Darüber hinaus es wurde versucht zu die Frage von den Äquivalenz zwischen den russischen und deutschen Phraseologismen bzw. Mikrofelden zu definieren.

Als Primärliteratur Quellen wurde hier die Phraseologische Lexikon und phraseologischen Sammlungen für die beiden Sprachen benutzt sowie die fachsprachliche Literatur hat als die Referenz Quellen gedient. Alle Quellen sind im Literaturverzeichnis angegeben.

Die Hypothese hier ist, dass man anhand der bessere Erklärung bzw. Analyse von solcher komplexen sprachlichen und kulturellen Erscheinung wie Phraseologismen mit Farbbezeichnungen das tiefere Verständnis der kulturelle Phänomene mittels der Sprache erhalten werden konnte: welche Gemeinsamkeiten und Unterschieden sowie mögliche interkulturelle Schlussfolgerungen es gibt. Zweite Hypothese ist, dass die phraseologischen Einheiten mit der „schwarz” und „weiß” Komponente eine expressive Gewichtung (wie zum Beispiel Emotionalität und Beurteilung) umfassen, die bei der Sprachenlernen und Sprachvermittlung berücksichtigt werden sollten. . Meine Hypothese ist stark **mit der Aktualität** dieser Hausarbeit verbunden. Bei der Auseinandersetzung mit den Phraseologismen können solche Ansätze gezogen werden, welche:

1) als methodischer Einsatz der landeskundliche Kenntnisse innerhalb der sprachlichen Erlernen dienen können. Es geht nicht nur um die Vermittlung von einzelnen Phraseologismen, sondern um die Prinzipien wie man die Phraseologismen vielsichtig beibringen bzw. nachvollziehen kann.

2) den Einstieg in der kulturellen Welt der fremden (sowie einigermaßen eigener) Sprache begünstigen kann, sodass durch den Bezug zum generellen Kategorien (wie die Farbbezeichnungen) und folglich durch die Analyse und den Vergleich nachhaltige sprachliche und kulturelle Kenntnisse gebaut werden können.

3) als ein Teil der Übersetzungswissenschaft: offensichtlich wegen der Komplexität der Phraseologismen gibt es ganz selten der Möglichkeit sie wörtlich zu übersetzen. Deswegen braucht man nach die Wege suchen, wie effizient man mit denen umgehen soll, ohne die semantische Konnotation nicht zu ändern. Als der

Ergebnisse solcher tiefgehender Analyse konnte man Hilfsmitteln für die Übersetzer gestalten.

Die Perspektive der weiteren Forschung. Diese Arbeit kann als ein Teil für die weitere Forschung dienen, sodass man genauer Analyse zwischen der deutschen und russischen Sprachen gewährleisten konnte:

- mit der Zweck zu um der gelingenden Kommunikation zwischen Kulturen zu ermöglichen. Zum Beispiel, wo es keine universelle Bezeichnung und Äquivalenten für die Phraseologismen mit der Farbbezeichnungen gibt, um mehr Mittel zu sammeln, um deren Sinn korrekt zu begreifen.
- in der linguistische Forschung: um die sprachliche Phänomene der Sprache, Phraseologismen, durch das Vergleich nicht jedes Phraseologismus einzeln zu verstehen, sondern die große lexikalisch-semantische Felder zu erbauen.
- Als mögliche Materialien für die Lehrbücher und als Hilfsmittel für die Gestaltung der sprachlichen Kursen benutzt zu werden.

In dieser Hausarbeit wurden Phraseologismen von deutschen und russischen Sprache untersucht und analysiert. die ein Farbkomponente aufweisen, nämlich mit „schwarz“ und „weiß“. Es wurde untersucht welche lexikalisch-grammatische Kategorien in beiden Sprachen sich bilden lassen und welche Gemeinsamkeiten und Unterschieden es gibt und folglich ob durch eine komparative Analyse einen Zusammenhang zu der semantischen Klassifikation von der Phraseologismen mit „weiß“ und „schwarz“ geschildert werden konnte. Die Farbe „schwarz“ und „weiß“ als die Makro Farben haben eine besondere Bedeutung, da in denen diachronische kulturelle und soziokulturelle Ansätze hervorgebracht werden können. Die Kolorite Elemente „schwarz“ und „weiß“, die die einfachste Elemente als auch in der primitiven Sinne universelle Element sind, gestalten und versprachlichen die reale und symbolische Dasein der Kultur. Diese Phraseologismen dienen auch als Bestandteil um die Denkweise der gesamten Kultur darzustellen und für die andere Kultur einen interkulturellen Bezug zu schaffen. Die Analyse und Klassifikation von diesen Phraseologismen begünstigen die Verständigkeit bzw. Vermittlung der Phraseologismen für die Fremdsprachen Lerner und bereichern interkulturelle Verknüpfungen (was unterschiedlich ist und was ähnlich, wie weit liegt die Äquivalenz). Es wurde besondere Wert gelegt um die besonderes komplexe Einheiten zu analysieren, die semantisch in den beiden Sprachen in der verschiedenen Weise betrachtet werden können und deswegen zu der fehlerhaften Wahrnehmung führen und den Schwierigkeiten von richtigen Verstehen verursachen. Diese Ergebnisse dieser Hausarbeit für die weiterführende Analyse in diesem Bereich in der linguistischen Forschung sowie in der Lexikographie) benutzt

werden; sowie als zusätzliche Hilfsstelle für die didaktische Erarbeitungen zu dem Thema Phraseologismen in dem fremdsprachlichen Unterricht.

Literaturverzeichnis

1. Berlin B., Kay P. Basic Color Terms: their Universality and Evolution, University of California Press, Berkeley, 1969.
2. Burger, Harald Phraseologie: Eine Einführung am Beispiel des Deutschen/ von Harald Burger – Berlin: Erich Schmidt, 1998.
3. Fleischer, Wolfgang Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache: 2 durchgesehene und ergänzte Auflage, Berlin, Boston: Max Niemeyer Verlag, 2015.
4. Palm, Christine Phraseologie: eine Einführung/Christine Palm. – Tübingen: Narr., 1995.
5. Csaba, Földes Deutsche Phraseologie kontrastiv. Intra- und interlinguale Zugänge. Julius Groos Verlag Heidelberg, Deutsch im Kontrast; 15 Band, 1996.

Наукове видання

**УКРАЇНСЬКА МОВА
НА ПОРУБІЖЖІ ХХ–ХХІ СТОРІЧЧЯ:
МОВОЗНАВЧИЙ ТА ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ**

**Матеріали
IV Всеукраїнської заочної науково-практичної
студентської конференції**

3 листопада 2021 року

Збірник тез

**Головний редактор –
Світлана ГЛАЗОВА**

Заступники головного редактора:
Вікторія ЗАГОРОДНОВА, Володимир НИЩЕТА, Валентина ЮНОСОВА,
Вікторія ЛІПИЧ, Ганна ВУСИК, Еліна ОЛІЙНИК, Лариса АЛЕКСЄЄВА, Неля ПАВЛИК,
Олена КРИЖКО

Рецензенти:
Ірина ГЛАЗКОВА, Ольга ХАРЛАН

**Відповідальний за комп'ютерну верстку –
Ганна ПАНЧЕНКО**

Рекомендовано до оприлюднення 03.11.2021
Ум.-друк. арк. 4,35.